

Karianne Thomassen

Hvorfor deltok de i det første korstoget?

En historiografisk undersøkelse av framstillinger av motivasjon i det første korstoget

Masteroppgave i femårig lektorutdanning i historie

Veileder: Leif Inge Ree Petersen

Mai 2023

Karianne Thomassen

Hvorfor deltok de i det første korstoget?

En historiografisk undersøkelse av framstillinger av motivasjon i det første korstoget

Masteroppgave i femårig lektorutdanning i historie
Veileder: Leif Inge Ree Petersen
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg ulike fremstillinger av motiver de første korsfarerne hadde og hvordan de har blitt fremstilt i moderne tid. Ut ifra den faghistoriske konsensusen som etablerer at det første korstoget var primært motivert av religiøs idealisme blir andre fremstillinger diskutert. Korsfarerne har blitt fremstilt som blodtørstige, grådige og lykkejegere, men og som religiøst intolerant, fanatiske og uvitende. Ettersom primærkildene ikke støtter disse karakteriseringene eller de tilskrevne motivene har jeg gjort en historiografisk undersøkelse for å spore røttene til denne forvridningen av historien. Funnet er at den samme tropen blir gjenprodusert fra ulike hold, enten det er islamister, vestlige aktører eller kristne ledere. Først viser jeg at opplysningshistorikere var menn av deres egen tid, og at historieskrivningen deres i stor grad var kjennetegnet av moralske dommer og et ønske om å svekke geistligheten. På 1800-tallet ble korstogs-narrativet okkupert av imperialister som så seg selv som en kontinuitet av det første korstog. Denne forestillingen ble så godtatt blant både muslimske intellektuelle og historikere på første del av 1900-tallet. Resultatet er at man sitter igjen med en fremstilling av korstoget og av korsfarerne som er politisert i stor grad, og som ikke stemmer overens med faghistorisk konsensus.

Abstract

This master's thesis is a research of different representations of the motivation of the first crusaders. By looking at the scholar consensus I discuss the other depictions found in the Enlightenment, in the Imperial Age, in Islamism, decolonization and more recent times. The crusaders have been depicted as greedy, intolerant, fanatic and imperialists. This is not in accordance with the source material regarding the first crusade. The modern historical research overwhelmingly supports the claim that the crusaders were primarily motivated by Christian love for their God and their spiritual brothers in the East. I show how the same false account of the crusaders gets contributed by the different groups although they have different motives for portraying the crusades as they do.

Forord

Ingen har større kjærlighet enn den som gir livet for vennene sine.

Johannes 15:13

Takk til veileder, førsteamanuensis Leif Inge Ree Petersen.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	6
1.1	MOTIVASJON.....	6
1.2	PROBLEMSTILLING.....	8
1.3	BEGREPSAVKLARING.....	9
1.3.1	<i>Korstog</i>	9
1.3.2	<i>Motivasjon</i>	9
1.3.3	<i>Historie vs. historie</i>	10
1.4	METODE.....	12
1.5	KILDER OG HISTORIOGRAFI.....	13
1	DEL I: HISTORIEVITENSKAPELIGE FREMSTILLINGER	16
1.1	BAKGRUNN OG KONTEKST.....	16
1.2	PRIMÆRKILDENE TIL KORSTOGSHISTORIE.....	19
1.2.1	<i>Pavens tale i Clermont</i>	19
1.3	FAGHISTORISK KONSENSUS.....	22
1.3.1	<i>Giles Constable</i>	22
1.3.2	<i>Riley-Smith</i>	23
1.3.3	<i>John France</i>	25
1.4	OPPSUMMERING.....	26
2	DEL 2: MODERNE FREMSTILLINGER OG DERES KILDER	28
2.1	EKSEMPLER FRA POPULÆRKULTUREN: RELIGION FØRER TIL FANATISME.....	29
2.1.1	<i>Kingdom of Heaven: Mennesker over steiner</i>	29
2.1.2	<i>Taler fra offentlige personer: Deus Vult?</i>	31
2.1.3	<i>Populærhistorie: våre første kolonister</i>	33
2.2	LÆREBØKER: KRISTNE INNTRENGERE.....	34
2.3	OPPLYSNINGSHISTORIKERE: DÅRSKAPENS VUGGE.....	39
2.3.1	<i>Moralske dommer</i>	40
2.3.2	<i>Materialistiske tolkninger</i>	43
3	DRØFTING OG KONKLUSJON	47
3.1	MOTIVASJON FREMSTILT HOS FAGHISTORIKERE OG OPPLYSNINGSHISTORIKERE.....	47
3.2	MOTIVASJON I MODERNE FREMSTILLINGER.....	48
3.3	KORSTOGET SOM IMPERIALISME.....	50
3.4	KONKLUSJON.....	51
4	LITTERATUR	54

1 Innledning

1.1 Motivasjon

Korstog er et fenomen som har hatt så stor påvirkning på vestens selvbilde at det enda den dag i dag definerer oss. Korstogene har en stor plass i vår historiebevissthet i Vesten og blir blant annet brukt som årsaksforklaring for konfliktene i Midtøsten. Fremstillinger om barbariske kristne plyndrere finnes i bøker, filmer og i statslederens taler.

En måned etter terrorangrepet 11. september gir Bill Clinton en tale til studenter ved Georgetown University hvor han forklarer hvordan terrorangrepet kan ha skjedd ved å først erklære alle av ulikt europeisk opphav som skyldig i at det har blitt slik. Clinton gjengir en beskrivelse av massakren av Jerusalem hvor blodet rant til knærne, og sier at denne fortellingen fortsatt blir fortalt i Midtøsten og at vi enda betaler for det. Det første korstoget er nemlig, ifølge den tidligere presidenten, årsaken til urolighetene i Midtøsten og del av grunnen til at arabere gjennomfører hevnaksjoner tusen år senere.¹ Ledende kristne skikkelser som pave Johannes Paul II og Erkebiskopen av Canterbury har på hver sin måte gitt uttrykk for en anger og skam over historien av korstog. I 1997 gikk en gjeng på pilegrimsreise til det hellige land under fanen «Vi beklager» på arabisk.² Denne «Reconciliation Walk» blir utført for å gjøre opp for forfedres synder, altså korstogene. Eksemplene ovenfor illustrerer noen tilfeller der interessen og fascinasjonen over korstogene lever i beste stand, selv tusen år senere. Historie blir brukt for å forklare dagens situasjon, men hva er egentlig historien?

Hvor kommer disse fordømmelsene av europeisk fortid fra? Er det slik at dagens konflikt i Midtøsten og terrorismens alder skyldes pave Urban IIs proklamasjon om hellig krig til Jerusalem? Ikke alle har disse forestillingene om korstogene. Det finnes en motpol på andre siden av det politiske spekteret som ser korstogene som uttrykk for vestlig dominans, men da med en positiv fortegnelse. Ulike ekstremistgrupperinger og personer på ytre høyre fløyen har hentet fram korstogsretorikk i deres kamp mot det de anser som en trussel mot deres sivilisasjon. Det finnes altså på begge sider et likt verdensbilde der Vesten har dominert resten av verden og at korstogene er et eksempel på dette, men det man er uenig i er den moralske lærdommen av det. Rodney Stark, forfatter av *The Triumph of Christianity* og *Gods Battalion: The case for the crusades*, har inntatt en mer eksplisitt sympatisk stilling til korstogene. Han skriver i *The triumph* at «Western condemnations of the Crusades originated

¹ Madden, «Inventing the Crusades».

² Sharrock, «Crusade arrives in Holy City to say sorry».

in the «Enlighthenment,» that utterly misnamed era during which French and British intellectuals invented the «Dark Ages» in order to glorify themselves and vilify the church»³. Han kan ses på som motstykket til de mer antagonistiske fremstillingene ovenfor.

Giles Constable beskriver korstogsfenomenet som et speil for hvordan Vesten ser på seg selv og hvordan Vesten blir sett på av andre.⁴ Historiografien til korstogene har, slik som Constable poengterer, endret seg med tidene. I middelalderen og frem til reformasjonstiden ble korstogene forstått som vigslet av Gud og paven under banneret «Deus Vult!». Dette har nær sammenheng med den gjentatte trusselen fra den muslimske Østen, og etter hvert som denne trusselen avtok endret tonen seg. Når korstogene ble en ting som tilhørte fortiden og det samtidig vokste en større reformatorisk uvilje mot det katolske samt en opplysningsideologi som forsøkte å svekke det religiøse og fanatiske, ble avbildningen av korstogene endret i en negativ retning. Det er trolig arven fra denne tiden som i dag har størst utbredelse hos lekfolk og i populærkulturen.

Opplysningshistorikere som Hume, Voltaire og Gibbon har i sine fremstillinger båret fram bildet av korstogene som religiøs fanatisme utført av en gjeng med griske kristne. Forfattere slik som Sir Walter Scott har bidratt gjennom sine romaner til en fremstilling av korsfarere som både modige og barnslige, men samtidig dreven av grådighet og stolthet.⁵ Steven Runciman forsetter denne fremstillingen og beskriver korstogene som «a long act of intolerance in the name of God» i hans innflytelsesrike trebindsverk om korstogshistorie.⁶

Korstogene fikk en fornyelse under romantikken og ble i stor grad glamorisert og hyllet. Det var i dette århundret at moderne historieforskning begynte å ta form, og man begynte å se på korstogene med nye øyne og med fokus på en kildekritisk tilnærming. Det betød blant annet at man ikke skrev korstogshistorie ut ifra krønikene slik som blant annet opplysningshistorikerne gjorde, men begynte å stille spørsmål til autentisiteten til kildene man brukte. Ad fontes vendingen førte igjen til fornyelse i korstogshistorie, og det man hadde etablert som sant ble utfordret. Fortsettelsen av dette er det man finner i dagens historieskrivning.

To betydelige punkt som skiller moderne historieskrivning fra opplysningstiden, er kildekritikken og forholdet til fortiden. I moderne historieskrivning forsøker man å unngå

³ Stark, *The Triumph of Christianity*, s. 216.

⁴ Constable, «The Historiography of the Crusades.», s. 22.

⁵ Riley-Smith, *The Crusades, Christianity, and Islam*, s. 65.

⁶ Runciman, *A History of the Crusades III*, s. 480.

anakronisme og moralisme.⁷ Opplysningshistorikerne var svært moraliserende, noe jeg kommer tilbake til i den andre delen av denne oppgaven. De fremstillingene som knytter korstogene med imperialismen er i stor grad anakronistiske. Anakronistiske slutninger dreier seg om å tolke fortiden gjennom nåtiden. Å kalle korstoget i 1095 for imperialismen eller kolonisering er anakronistisk fordi man tillegger personer og institusjoner hensikter de ikke hadde. Kolonisering og imperialismen slik vi forstår det er moderne konsepter som fikk sin begynnelse flere århundrer etter det første korstoget.

Likevel er populærkulturen i dag så dominert av et anakronistisk og ahistorisk syn på korstogene at behovet for en slik oppgave er like relevant nå som noen gang. En slik oppgave ser jeg ikke som mulig uten å diskutere historie som drivkraft i å fremme bestemte versjoner av oss selv. Denne masteroppgaven vil derfor ha et didaktisk preg over seg. Som framtidig historielærer er jeg opptatt av historiefremstilling og funksjonen historie har når vi orienterer oss og forsøker å finne meningen med hvorfor verden er slik den er i historiefaget gjennom fokus på spesielt historiebevissthet.

1.2 Problemstilling

Hovedanliggende for denne oppgaven blir derfor å gjøre en historiografisk undersøkelse av det første korstoget og korsfarerne med vekt på ulike fremstillinger. Problemstillingen går ut på å identifisere og lokalisere hvor fremstillingene kommer fra og i hvilken tid de endrer seg. Først skal jeg se på den populære oppfatningen av korstogene ved å se på lærebøker, fagbøker, filmer og litteratur – ettersom mye av folks forståelse av fortiden kommer fra media og lærebøker som i stor grad simplifiserer og overdriver mye. Deretter skal jeg se på hva forskningen sier i dag, hvem som er ledende og hvordan de forholder seg til korstogene. Det første korstoget blir utgangspunkt for hele oppgaven, og derfor skal jeg undersøke primærkildene knyttet til dette. Til slutt skal jeg spore utviklingen fra den populære diskursen til opplysningstenkere som David Hume og Edward Gibbon. Hovedfokuset vil være på dagens faghistorikere, opplysningstiden og imperialismens tidsalder frem til andre verdenskrig omtrent, og deretter avkoloniseringen og imperiekritikkens påvirkning på synet på korstoget. Det sistnevnte er pulserende i det mye av den populære som handler om korstog, nemlig denne underliggende fordømmelsen av imperialismen og sammenføyingen av korstog og imperieutvidelse. Dette kan man se spesielt i de politiske fremstillingene, hvor et

⁷ Florén mfl., *Historiska undersökningar*, s. 87, 94.

bestemt verdenssyn fremmes og hvor korstogene blir et hjelpemiddel for å bevise denne forestillingen. I motsetning til dette har faghistorikere en helt annen tilnærming, og det er denne ulikheten som forklarer det store skisma mellom faghistorikere og populære fremstillinger. Imperiekritikk og korstog diskuteres i avsluttende drøfting, men vil være en underliggende diskusjon gjennom hele oppgaven.

1.3 Begrepsavklaring

1.3.1 Korstog

Oppgaven vil i hovedsak dreie seg rundt det første korstoget som ble proklamert av Pave Urban i 1095. Ferden mot Jerusalem var det første av sitt slag ettersom en slik begivenhet hvor Guds representanter velsignet en militær pilgrimsferd mot det hellige land ikke hadde skjedd før. Å dra østover på pilgrimsferd var noe som hadde vært kristen praksis lenge, men dette var en annen type pilegrimsferd fordi hensikten var å gjenerobre tidligere kristne områder og frigjøre det kristne samfunnet i Anatolia fra muslimsk undertrykkelse og Den hellige gravs kirke fra ødeleggelse. Korstoget var et svar på en annen begivenhet, altså det tyrkiske seldsjukkrikets ekspansjon. Korstog blir tradisjonelt forstått som nettopp dette, en hellig krig erklært av paven med Jerusalems frigjørelse som mål. Dette er også den mest utbredte forståelsen og noe de fleste får assosiasjoner til. Det er derimot vanligere blant faghistorikere å inkludere felttogene mot ikke bare muslimer, men kjettere, hedninger og til og med katolske motstandere av pavedømmet. Denne definisjonen av korstogene blir kalt pluralistisk, og hovedkriteriet er pavens autorisasjon, i motsetning til den tradisjonelle som ekskluderer alt foruten felttogene østover.⁸ Jeg vil holde meg til den tradisjonelle definisjonen av korstog ettersom hovedfokuset er på det første korstoget, og den tradisjonelle definisjonen vil derfor ikke være problematisk. Definisjonen jeg vil gå ut ifra er at et korstog er et felttog rettet mot Østen med mål om å enten frigjøre eller forsvare Jerusalem autorisert av paven.

1.3.2 Motivasjon

Når det gjelder fremstillingen av korsfarerne og motivene eller motivasjonen deres er det viktig å klarere hva man mener med motivasjon og motiv. Man kan umulig med sikkerhet si hva korsfarerne tenkte, men som historikere har man noen ledetråder eller hint. Flere faktorer spiller inn når det gjelder motivasjon. Å kun peke på en faktor blir overforenklet, derfor må man regne med at et samspill mellom disse faktorene førte til valget om å dra østover.

⁸ Constable, *Crusaders and Crusading in the Twelfth Century*, s. 18-19.

Motivasjon i denne sammenhengen kan bli funnet i ytre omstendigheter som økonomiske kår, landtetthet og trussel mot land eller imperium. I korstogshistorien har unge-sønner teorien blitt fremmet som årsaken til at adelige sønner valgte å gi seg ut på ferden mot Jerusalem. Denne teorien fremholder at Europa på denne tiden ikke tilbød mange muligheter for adelige sønner som ikke var førstefødt, og at rikdommer og land østenfor fristet dem til å søke lykken andre steder enn hjemme. En annen faktor er trusselen Europa møtte i den voksende muslimske verden. På begynnelsen av 1000-tallet var det ikke selvsagt at den kristne verden skulle overleve. I en tid der man er nødt til å beskytte sine områder fra fiender som truer kan motivasjonen være å beskytte sine og å føre offensiv krig. Enhver tid har en tendens til å være deterministisk, det vil si at man ser på historien som forutbestemt fordi man vet utkommet. For korstogene er det viktig å unngå denne historiske feilslutningen, og å huske på at det ikke var selvsagt at Europa skulle bestå som kristent.

I tillegg til ytre faktorer for motivasjon har man indre motivasjoner og dermed beveger man seg inn i ideologien, religionen og mentalitetens verden. Å tilegne noen motiver eller ideologier er en komplisert oppgave, og det er derfor en fallgrube at man enten tillegger noen motiv de ikke hadde, eller at man mislykkes i å forstå dem slik de forstod seg selv.

Historikeren Jonathan Riley-Smith har gjort seg kjent for sin vektlegging av religiøse motiver for å forklare hvorfor så mange tok opp korset.⁹ Denne måten å drive historieforskning på for å avgjøre hva som motiverte korsfarerne handler i stor grad om å se på hva de selv skrev og uttrykte. «The past is a foreign country», skrev L. P. Hartley, og som historiker er dette en erkjennelse som må komme før man forsker på en tid som er så langt unna ens egen. Dermed unngår man den anakronistiske antagelsen om at alle tenkte og handlet med samme motiver og verdenssyn. Ved å se på de kildene hvor korsfarerne har etterlatt sin stemme kan man forstå dem slik de forsto seg selv i større grad enn å bruke sekundærkilder som tilskriver dem motiver.

1.3.3 Historie vs. historie

Innen korstogshistorieskrivning finnes det en diskrepans mellom fagvitenskapelig historieskrivning og populærhistorieskrivning. Den sistnevnte kan gjenkjennes på flere punkt, men for denne oppgaven er følgende relevant: anakronisme, historisk determinisme og svakt kildegrunnlag. Vitenskapelig historie defineres slik: «Vitenskapelig historie prøver å forstå

⁹ Riley-Smith, *The first crusade and the idea of crusading*, s. 4-5.

fortidige fenomen på deira egne premissar, å plassere det som blir undersøkt i samtidige samanhengar eller kontekstar, og å relatere fenomena til meir eller mindre abstrakte historiske endringsprosessar, på ein måte som kan etterprøvast av andre».¹⁰ I den engelske litteraturen brukes betegnelsen for denne type historikere «scholars» og står i motsetning til «amateur historians». På norsk vil det engelske *scholar* bli *faghistorikere*, og denne benevnelsen av vitenskapelige historikere vil jeg bruke i denne oppgaven. På samme måte vil «populærhistorie» bety den type historie folk flest lesar slik som historiemagasin, bøker som kjøpes i bokhandel og historie som formidles gjennom medier slik som film og serier.

Med anakronisme mener man at man bruker begrep og kategorier fra egen tid inn i den historiske tiden. At noe er anakronistisk betyr altså at det er feilplassert i tid. I denne oppgaven vil det gjelde hvordan man tillegger personer og bevegelser motiver og meninger de ikke hadde. Måten man finner ut om noe er anakronistisk er ved å se på den eksisterende kunnskapen man har om den bestemte perioden.¹¹ Den mest åpenbare anakronistiske antagelsen når det gjelder korstog er likhetsstreken som blir satt med imperialismen fra 1800-tallet. Antagelsen er at fordi europeere hadde en rasebevissthet og ambisjoner om å erobre andre verdensdeler med mål om å oppnå rikdom og ære, må det og bety at korsfarerne hadde samme bevissthet og samme mål som dem.

Hvordan historie blir brukt for å avlegge en dom over Vesten er et implisitt tema i denne oppgaven. Historie blir brukt og misbrukt om hverandre, og denne oppgaven tar egentlig for seg et misbruk og prøver å komme til bunns i hvor dette misbruket begynte og hvorfor det enda lever til tross for historievitenskapens utvikling. Ethvert historisk tema kan brukes for å fremme en bestemt sak. Et sentralt poeng i denne oppgaven er at ulike verdenssyn og formål fører til ulike måter å drive historieforskning på. Der opplysningshistorikere og dagens amatørhistorikere virker til å ha sin konklusjon klar på forhånd og fremstiller historien deretter, har faghistorikere en annen tilnærming der man ikke forsøker å bevise en bestemt teori, men tolker kildene slik de er. Dette kan man for eksempel se i «unge sønner» teorien hvor historikere før har gitt legitimitet gjennom å repetere denne i historieskrivningen, mens moderne faghistorikere har satt teorien på prøve og kommet frem til en helt annen konklusjon.

¹⁰ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, s. 16.

¹¹ Florén mfl., *Historiska undersökningar*, s. 94.

1.4 Metode

Som nevnt er hovedanliggende for oppgaven å gjøre en historiografisk undersøkelse av korstogene for å bli klokere på forskjellene mellom den vitenskapelige historieforskningen, opplysningshistorikere og populærhistorie. En historiografisk undersøkelse vil derfor bety at jeg ser på ulike historikers verk om korstog. Først skal jeg etablere faghistorikers konsensus, etter det skal jeg se på moderne fremstillinger, med det menes populærhistorie og lærebøker fra videregående skole. I neste del handler undersøkelsen om å finne ut hvor disse fremstillingene kommer fra, og derfor skal jeg se på de mest populære opplysningshistorikerne, som ofte blant de høyest etablerte korstogshistorikerne får skylden for å ha skapt et annet bilde av korstogene enn det de selv forfekter.

Opgaven er historiografisk i den forstand at jeg ser på andre historikers verk og sammenligner dem for å få svar på et annet spørsmål, nemlig hvorfor korstogene har blitt forstått så ulikt av ulike grupper i samfunnet. For å komme til grunn i dette behøver man å se på kildene til disse fremstillingene. Historievitenskapen, til tross for dens grad av utbredelse blant vanlige folk, er ofte ikke kilden hver mann i gata har til sine oppfattelser av hvordan fortiden utspilte seg. Korstogene har nok heller ikke like stor plass i historiebevisstheten til mennesker på 2020-tallet, men som vist i introduksjonen dukker dette fenomenet opp med jevne mellomrom likevel i offentligheten gjennom politiske diskurser i taler, eller i det private hjem gjennom tv-skjermen.

Korstogene, i likhet med inkvisisjonen, er et historisk fenomen som i stor grad lever i mytenes rike på den måten at de huskes i grove overdrevne trekk. Inkvisisjonen handlet om kirkens forfølgelse og henrettelse av kjettere, på samme måte handlet korstogene om grådige kristne som søkte å slakte muslimer. Siden disse fenomenene sjeldent vies mye plass eller tid i verken historieundervisningen eller ellers i kulturen, gjengis de ofte i grove trekk og dermed er overdrivelse eller simplifisering uunngåelig. I tillegg til dette er det en trend i vesten i dag å drive etterforskning for å finne ut når vårt imperialistiske virke begynte. Her kan man nevne 1619-prosjektet som hevder at USAs grunnleggelse begynte da de første slavene ankom Virginia. Nylig har The Guardian startet et prosjekt kalt «The Cost of the Crown» som retter et kritisk blikk på det britiske kongehusets rolle og profitt i slavehandelen.

1.5 Kilder og historiografi

Første del av oppgaven vil bygge på primærkildene vi har om korstogene og den informasjonen de gir om det første korstoget og de som tok opp korset. Disse kildene er samlet i *The Crusades: A reader* (2014) redigert av S.J Allen og Emilie Amt. Blant tekstene her er pave Urbans proklamasjon av korstoget, Anna Komnenes beretning og forløpere til korstogene og hellig krig.

Fra 1990-tallet har dette forskningsfeltet vært dominert av britiske historikere, noe som gjør seg kjent i historiografien, men óg i hvilke verk jeg vil bruke i denne oppgaven. Jonathan Riley-Smith (1938-2016) er ennå den ledende historikeren på korstog, men han er i godt selskap med blant annet John France (1941-), Riley-Smiths forskerstudent Norman Housley (1952-) og amerikaneren Thomas F. Madden (1960-). Sistnevnte har en utgivelse *The Crusades* (2008) hvor han har samlet det han mener er essensielt å lese om korstog, denne kommer jeg til å bruke som kilde til hva dagens forskere sier om korstogene og korsfarerne. France som kan ses på som den som utfordrer Riley-Smith på hvilke motiv korsfarerne hadde har skrevet *The Crusades and The Expansion of Catholic Christendom* (2005), og i tillegg inkludert i Maddens kompilasjon. Housley er forfatteren av *Contesting the Crusades* (2006), en gjennomgang av debatter og trender innen kortogshistorie, hvor den mest markante er intensjonene og motivasjonen til korsfarerne. Housleys argument er at korsfarerne ikke kan forstås utenfor det religiøse paradigmet. Dersom man ikke tar i betraktning deres overbevisning om at korstoget var en botshandling, er det lett å falle i fellen av å tenke at korsfarerne var prototypen til europeiske kolonialister og imperialister og alle slags negative konnotasjoner som følger med det. Dersom man anser korstogene for å ha religiøst opphav vil man og, ifølge Housley, jobbe *med* kildene, ikke *mot*.¹²

Riley-Smith har skrevet mye korstogshistorie, hvorav de viktigste utgivelsene for denne oppgaven er hans introduksjon til korstogene *The First Crusade and the Idea of Crusading* (2009) som anses som evangelium innen korstogshistorie, og bør leses av de som beveger seg inn i korstogfeltet. I tillegg har man hans bidrag til *The Oxford History of the Crusades* (2002) samt andre verk slik som *The Crusades, Christianity and Islam* (2008) som tar for seg forholdet mellom kristendom og islam og er svært relevant for diskusjonen om dagens Midtøsten-konflikt og korstog.

¹² Housley, *Contesting the crusades*, s. 29.

I neste del skal jeg se på lærebøker, filmer og populærhistorikere. Først lærebøker hvor jeg skal undersøke om disse skiller seg markant fra forskningen når det gjelder hvordan de maler bildet av det første korstoget. For å se utvikling eller mangel på det skal jeg finne bøker fra ulike læreplaner for videregående opplæring. Min hypotese var at korstogene ikke lengre ble prioritert i eldre historie, men der tok jeg feil. Noen lærebøker vier flere dobbeltsider, mens andre har en metadiskusjon om hva korstogene egentlig var uttrykk for. Ved å sammenligne utdragene fra lærebøker og forskningskonsensusen vil det enten vise seg å være sammenfall og enighet eller diskrepans og konflikt.

Jeg skal se på «Kingdom of heaven» (2005) og filmens fremstilling av korsfarerne. Denne filmen er den største korstogsframstillingen som er produsert på 2000-tallet og dens popularitet gjør den til et naturlig valg når man skal finne framstillinger fra populærkulturen som har formet folks syn på korstog. Det som vil bli analysert i filmen er hvorvidt filmen gjør en troverdig historisk framstilling av korsfarerne og hvilken ettervirkning filmen har fått for populærkulturen. Filmene vil ikke bli vurdert eller analysert ut ifra realhistoriske krav, men heller hvordan korsfarerne blir framstilt og hvilke motiver de virker å ha.

Karen Armstrong er en av de mest populære selverklærte amatørhistorikerne som har skrevet om korstog og sammenhengen med islam og religiøse konflikter. Hun har skrevet en rekke bøker om de tre store religionene i et komparativt perspektiv. Hun har et liberalt religionssyn og til tross for hennes bakgrunn som nonne er hennes kritikk av katolisismen sylskarp. Som populærhistoriker er hun en god representant for de som mener at korstogene har en direkte linje til dagens religiøse konflikter. Armstrong har noen finurlige meninger om korstogene og jeg kommer til å analysere noe av det hun har skrevet. I *Holy War: The Crusades and Their Impact on Today's World* påstår hun at korstogene er en av de direkte årsakene til konfliktene i Midtøsten i dag. I denne påstanden ligger det mange antagelser, blant annet at det har fantes en muslimsk bitterhet som har vart til den dag i dag. Denne påstanden er vanskelig å tro på hvis man tar med det faktum at korstogene i sum, foruten det første, var en fiasko for de kristne.

Neste spørsmål som må svares blir naturligvis *hvor kommer denne framstillingen av korstogene fra?* Voltaire, Hume, Gibbon og til dels Sir Steven Runciman blir fokuset for denne delen. Gibbons *Fall and Decline* diskuterer de religiøse og verdslige motivasjonene for korstogene og kjennetegnes av en sterk skepsis mot religion som får utslag i ukritiske konklusjoner. David Hume har hatt noen kvasse uttalelser om religionen, da spesielt kristendommens virkning på samfunnet.

På 50-tallet ble et av de mest innflytelsesrike verkene om korstogene, *A history of the crusades*, skrevet og utgitt i tre bind av Steven Runciman. Han gjorde seg og til talsmann for «unge sønner» teorien, og beskrev de franske korsfarerne som eventyrlystne eksnomader. Unge sønner teorien går ut på at Europa på det tidspunktet korstogene begynte hadde nådd landmettet, at adelige sønner som ikke var førstefødt var nødt til å søke rikdom annensteds. Runciman har senere blitt kritisert for å karakterisere korsfarerne som blodtørstige kristne, med liten forståelse for den religiøse siden av saken. Annen kritikk av Runciman handler om historiesynet og stilen hans. Runciman sies å tilhøre den eldre generasjonen av historikere på grunn av hans skjønnlitterære stil. Trebindsverket er skrevet på vakkert vis, men ligner prosaskrivning mer enn hva moderne historikere er komfortable med. I tillegg mangler ikke Runciman på moralistiske vurderinger. Han ender det tredje bindet med den berømte linjen «(...) the Holy War itself was nothing more than a long act of intolerance in the name of God, which is the sin against the Holy Ghost». *A history of the crusades* har blitt lest av så mange, at det er trolig dette verket som har inspirert og formet moderne populæroppfatninger av korstogene.

Spørsmålet som skal besvares i denne delen er om deres fremstillinger og oppfattelser av korstogene har påvirket populærhistorie i større grad enn moderne forskning. Dette vekker metodiske utfordringer fordi påvirkning skal måles. Derfor vil målet være å se om det finnes sammenfall i framstillingen hos opplysningshistorikerne, populærhistorikere, lærebøker og populærkulturen og hvordan denne framstillingen står seg i møtet med historikere.

1 DEL I: Historievitenskapelige fremstillinger

1.1 Bakgrunn og kontekst

I dette kapittelet skal jeg se på primærkilder til korstogene, hovedsakelig pave Urbans tale i Clermont i 1095 som proklamerte det første korstoget. Talen inneholder noen elementer som blir sentrale videre i diskusjonen om motivasjon og fremstillinger av korstog. Deretter skal jeg gjennom å se på korstogshistorikere ta for meg ulike teorier som har dominert forskningen og hvordan disse historikerne har svart på dem. Før jeg går inn på hvilke motiv korsfarerne hadde skal jeg ramme inn det første korstoget og korsfarernes verden.

Den tradisjonelle definisjonen av korstog holder Jerusalem som det sentrale stedet og vektlegger destinasjonens signifikans. Det hellige land var holdt for å være nettopp hellig av kristne i middelalderen, i større betydning enn i dag. Kart fra middelalderen viser dette ved at Jerusalem plasseres midt på kartet og resten av verden sentreres rundt henne. Stedet hvor bibelfortellingene spilles ut og hvor Frelseren selv hadde levd var ikke en mytisk plass ingen visste hvor lå, men derimot et fast konkret geografisk sted hvor kristne fra hele verden kunne ferdes til. Pilegrimsferder til Jerusalem var på tidspunktet da Pave Urban proklamerte korstoget blitt en etablert affære gjort at både de som ville søke syndsforlatelse og av de som søkte seg nærmere sin Gud. Pilegrimsferder hadde sin begynnelse rundt Augustins regjeringstid, og fortsatte under arabisk styre av Jerusalem. Fra 900-tallet hadde pilegrimsferden til Jerusalem sin storhetstid, selv under muslimsk styre. Det var ikke før de tyrkiske seldsjukkene erobret områder til Fatimidkalifatet at pilegrimsferdene ble hindret.¹³

Ved slaget om Manzikert i 1071 led det bysantiske riket enorme tap mot tyrkerne. Det gresk-kristne imperiets nedgang satte i gang korstogsbevegelsen i Europa. Bysants hadde nedgang samtidig som seldsjukkene inntok Jerusalem. Når bud om nedslakting og beleiring av Konstantinopel nådde pave Gregor VII sendte han det som kan ses på som forløperen til pave Urbans proklamering av korstoget. I et brev i 1074 oppfordret Gregor europeiske kristne å bistå det gresk-kristne imperiet mot tyrkerne.¹⁴ Dette brevet er interessant å se på fordi det ligner det som skal komme senere, men uten samme entusiasme og oppslutning. Etter å ha beskrevet hva budet fra Østen meldte oppfordrer Gregor til å ikke bare sørge med de sørgende, men han appellerer til å følge frelseren selv ved å legge ned sine liv for sine brødre. Det er to punkt som blir viktig for diskusjonen videre; paven oppfordrer til å komme de

¹³ Baldwin, *A history of the crusades*: bd. 1, s. 78.

¹⁴ Gregory VII's Call for Assistance, i Allen og Amt (2014), s. 31-32.

greske brødrene til hjelp ved å bistå militært; hjelpen er rettet mot det gresk-kristne imperiet. Hvorfor tok ikke de vestlige kristne opp korset etter Gregors kall? Svaet ligger kanskje i den historiske konteksten.

Det ellefte århundre var en tid av konsolidering og endring for pavens rolle i samfunnet. For det første skilte kirken lag i 1054 med Roma som Vestens hovedsete, mens Konstantinopel ledet an den Østlige kirken. Pave Leo IX (1048-1054) var den første av det som kalles pavemonarker, det innebar at paven hadde autoritet over både åndelige og verdslige saker.¹⁵ Der var først med Leos etterfølger, Gregor, at dette skulle få store konsekvenser ved at paven kom i strid med den tysk-romerske keiseren Henrik IV over investiturstriden som gjaldt hvilken makt som hadde rett til å utnevne biskoper. Ett år etter Gregors oppfordring til å bistå de greske trosbrødrene lyser han keiseren i bann. Etter en teatralisk episode der keiseren står i anger barføtt i snøen i to døgn heves ekskommunikasjonen. Pave Gregor hadde altså et broket forhold til de verdslige styresmaktene samtidig som han utlyste et forsvarsfelttog mot Konstantinopel. Pavens ønske var og å reparere det bruddet mellom øst og vest som skilsmissen forårsaket.¹⁶ Ved å bruke retorikk som fremhevet brorsbånd mellom de gresk-ortodokse og de romer-katolske slik som det eksplisitte «brethren», men og ved å vise til «den samme tro som forener dem i Kristus gjennom adopsjonen som sønner til Faderen».¹⁷

Etter at Alexios I Komnenos sendte bud etter soldater til å forsvare det østromerske riket mot tyrkerne til pave Urban, skjer det som regnes som katalysatoren til det første korstoget. Denne talen finnes ikke i sin helhet, men er gjengitt av fire ulike kirkemenn som alle skrev dette ned etter at resultatet av det første korstoget var klart. Dette vekker naturligvis et kildekritisk problem fordi man kan ane at gjengivelsen av talen er påvirket av seieren korstoget vant. H. E. J. Cowdrey understreker at gjengiverne av talen til Urban selv påpeker at de ikke skrev talen ordrett, men slik at hovedpunktene kom frem.¹⁸ Sammen med Steven Runciman har C. Erdmann fra Tyskland med sin *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens* (1935) satt dype spor i korstogshistorien. Erdmann har argumentert for at Jerusalem ikke var hovedmålet med korstoget, men det geografiske målet, ettersom det virkelige oppdraget var å fri den Østlige kirken fra tyrkisk herredømme.¹⁹ Ved å se på samtidige kilder slik som krøniker, diplom fra 1096, brev fra samtiden og av Urban og oppfordringer, såkalte *excitatoria*, til å slutte seg til

¹⁵ S. J. Allen, *An introduction to the crusades*, s. 11.

¹⁶ S. J. Allen, s. 12.

¹⁷ Gregory VII's Call for Assistance, i Allen og Amt (2014), s. 31.

¹⁸ Cowdrey, "Pope Urban's preaching of the first crusade", i Madden (2002), s. 16.

¹⁹ Cowdrey, s. 18.

korstoget, har Cowdrey utfordret Erdmanns teori om at korstoget ble gjentolket av publikummet til å ha Den hellige stad som mål. Ut ifra dette kildematerialet sammen med gjenfortellingene av talen til Urban i 1095 konkluderer Cowdrey med at Jerusalem alltid var målet for Urban, og at frigjørelsen og gjenvinningen av Jerusalem ble forkynt ved enhver tid.²⁰

Å etablere Jerusalem som hovedmål og vise til dens signifikans når det gjelder det første korstoget er fundamentalt fordi det underbygger teorien om at korstoget i aller beste forstand må ses på som en pilegrimsferd. Det er det som skiller de mer kyniske fremstillingene fra de rådende iblant faghistorikere, at korstoget må ses i sammenheng med den botsfremmede handlingen som en pilegrimsferd betød for middelalderens mennesker. Som Riley Smith sier det: «It was the goal of Jerusalem that made the crusade a pilgrimage»²¹.

Når man behandler motivasjonen til korsfarerne er man nødt å se på flere forslag gitt av historikere. Jeg har ovenfor tatt for meg sammenhengen mellom pilegrimsferd og korstog, og skal nå presentere flere motiver.

Runciman skriver følgende:

Their (the knights') motives were in part genuinely religious. They were ashamed to continue fighting amongst themselves; they wanted to fight for the Cross. But there was also a land-hunger to incite them, especially in northern France (...). As a lord grew unwilling to divide his property and its offices, now beginning to be concentrated around a stone-built castle, his younger sons had to seek their fortunes elsewhere.”

Fra dette sitatet kan man merke seg tre motiv: (i) voldeligheten i Europa ble forsøkt eksportert (ii) landmettet (iii) unge-sønner teorien. Det første motivet, å eksportere volden ut av Europa mellom kristne brødre til hedningene og tyrkerne, kan man finne forløper til i «The Truce of God», som inngikk i det reformatoriske arbeidet pavene satte i gang i tiden før korstoget.²² Ved å forby vold og våpenbesittelse innenfor bestemte dager og høytider skulle man fremme fred og ro i samfunnet. Dersom man ikke var villig til å adlyde ville man bli ekskludert fra det kristne fellesskapet og bli nektet nattverd, samme straff vanket for de som dekket over eller hjalp de som brøt Guds fred.

²⁰ Cowdrey, “Pope urban's preaching of the first crusade”, i Madden (2002), s. 29.

²¹ Riley-Smith, *The first crusade and the idea of crusading*, s. 22.

²² Declaration of the Truce of God, i Allen og Amt (2014), s. 24-25.

1.2 Primærkildene til korstogshistorie

1.5.1 Pavens tale i Clermont

De fire kildene til Pave Urbans tale Clermont november 1095 er alle skrevet ned noen år etter at talen ble holdt, og skiller seg i innhold, men det finnes noen fellestrekk. For det første inneholder alle beretninger om de gresk-kristnes forfølgelse og torturering av «the enemies of God»²³. Denne oppfordringen kjenner vi nå igjen fra Pave Gregors oppfordring til å komme de greske brødrene til unnsetning.

Jerusalem

Som vist ovenfor ble Jerusalem holdt for å være et hellig sted, helt fra kong Davids tid gjennom den bibelske fortellingen opp til Jesu tid, det stedet hvor Gud selv hadde bodd i det første tempelet, helt frem til Ordet ble kjød og tok bolig iblant oss. Utenfor byporten hadde Kristus blitt korsfestet og dermed gitt sitt liv som løsepenge for verdens synd. At Jerusalem hadde en spesiell betydning i middelalderen, er utvilsomt. Etter muslimenes erobring av Jerusalem noen hundre år forut hadde pilegrimene blitt vant til at Den hellige stad lå under fremmed styre, men når ord kom om at tyrkerne mishandlet pilegrimer og forurenset Den hellige gravs kirke ble reaksjonen annerledes.

Jerusalem blir eksplisitt nevnt som en særdeles viktig grunn for å ta opp korset. I Robert av Reims' gjengivelse av talen sier Urban først noe om den groteske behandlingen av kristne og tapet det greske imperiet har lidd. Han fortsetter slik: «You should be moved especially by the holy grave of our Lord and Savior which is now held by unclean peoples, and by the holy places which are treated with dishonor and irreverently befouled with their uncleanness.»²⁴ Han fortsetter ved å understreke Jerusalems utvelgelse og velsignelse som det landet som renner over med melk og honning. Hennes fangenskap får henne nå til å rope etter en frigjører, frankerne, siden de har fått en større militær ånd enn noen annen nasjon.²⁵ I Guibert av Nogants versjon appellerer Urban til uretten begått mot trofaste pilegrimer til Det hellige land.²⁶

Syndsførlatelse

²³ Robert the Monk, i Allen og Amt (2014), s. 35.

²⁴ Robert the Monk, i Allen og Amt (2014), s. 36.

²⁵ Robert the Monk, i Allen og Amt (2014), s. 37.

²⁶ Guibert of Nogent, i Allen og Amt (2014), s. 41.

Det mest kjente sitatet fra pave Urbans tale er «set out on this journey and you will obtain the remission of your sins and be sure of the incorruptible glory of the kingdom of heaven».²⁷ Talen er full av religiøs retorikk med referanser til bibelen og Jesu ord. Kallet til å bære kroppen fram som et levende og hellig offer til glede for Gud som deres åndelige gudstjeneste²⁸ ble ikke tolket allegorisk, men som en direkte ordre fra han som var Guds representant på jorda. På samme måte ble det å ta opp sitt kors ikke lengre forstått i overført betydning som en byrde på Kristi vegne, men som en konkret handling.

Middelalderen var en voldelig periode. Som vist ovenfor var Gudsfreden et tiltak for å dempe volden, og ettersom mange riddere, men og vanlige folk hadde sin syndeskyld som de ikke hadde bøtt tilstrekkelig for, var dette en mulighet der de ble lovt syndsforlatelse og få absolutt frelsessikkerhet. Gjennom sakramentene oppnår katolikkene frelse, men dersom man døde i strid var man ikke sikker på at gjeldsbrevet virkelig var utslettet hvis man døde før en prest kunne løse en fra sin synd. I tråd med ordene til Jesus om at Peter, altså den første pave, skulle ha makt til løse og binde i himmelen og på jorden, løste pave Johannes II (878) de frankerne som døde i kampen mot muslimene i Spania.

Den anonyme forfatteren av *Gesta Francorum*, en av primærkildene som finnes om det første korstoget, gir oss en beskrivelse av hvordan Urbans oppfordring til å gripe til sverd for Kristus ga gjenklang i publikummet:

«When now that time was at hand which the Lord Jesus daily points out to His faithful, especially in the Gospel, saying, "If any man would come after me, let him deny himself and take up his cross and follow me," a mighty agitation was carried on throughout all the region of Gaul. (Its tenor was) that if anyone desired to follow the Lord zealously, with a pure heart and mind, and wished faithfully to bear the cross after Him, he would no longer hesitate to take up the way to the Holy Sepulchre.»²⁹

Riley-Smith bemerker seg unikheten ved Urbans tale slik: «In preaching the first Crusade, therefore, Pope Urban had made a revolutionary appeal. (...) Urban took the idea (that making war could be penitential), which was without precedent, and made it intellectually justifiable by associating warfare with pilgrimage to Jerusalem.»³⁰

²⁷ Robert the Monk, i Allen og Amt (2014), s. 37.

²⁸ Romerne 12:1

²⁹ August, *The First Crusade*, s. 28-30.

³⁰ Riley-Smith, "The State of Mind of Crusaders to the East", i Riley-Smith (2002), s. 78.

Etter å ha erobret Jerusalem rapporterer forfatteren av *Gesta Francorum* at korsfarerne “rejoicing and weeping for joy, (...) came to the Sepulchre of Jesus our Saviour to worship and pay their debt”.³¹ Deres gjeld var å fullbyrde det løftet de hadde avgitt før de dro om at de skulle nå Den hellige gravs kirke og tilbe Herren der. Dermed ser man en innramming av det første korstoget hvor det religiøse spiller en avgjørende rolle.

Vold mot andre

Som nevnt blir voldeligheten i Europa nevnt som grunn til at Urban igangsetter en militær kampanje mot Øst. Dette kan ses i talen hans hvor han oppfordrer de som tidligere førte krig mot sine brødre til å vende denne tørsten etter vold mot et mer passende mål, barbarene og hedningene i Øst.³² Dette blir spesielt understreket i Robert av Reims versjon av talen hvor landtettheten brukes som grunn til at de europeiske kristne brødrene har vendt sine sverd mot hverandre. For å få en slutt på borgerkrig ber Urban dem vende seg mot Den hellige grav og kjempe mot de onde ikke-kristne og ta kontroll over landet som flyter over med melk og honning.

Et øyeblikk som må ha vekket agitasjon hos de lyttende ører er når Urban slår vilt rundt seg med skjellsord som barneundertrykkere, enke plyndrere og mordere. Dersom de var engstelige for sine sjeler burde de dra østover for å hjelpe den østlige kirken. Og grunn til å engste seg hadde de, ettersom deres stolthet og misunnelige begjær som ble vist i deres stadige krigføringer mot hverandre gjorde dem bestemt til evig fortapelse og fordømmelse.³³

Løfte om rikdom?

“The possessions of the enemy, too, will be yours, since you will make spoil of their treasures and return victorious to your own”³⁴. Det er mulig å argumentere for at paven appellerer til verdslige rikdommer for å få med flest mulig i korstoget, men dersom man gjør en nærlesning av konteksten for dette sitatet blir det litt mer nyansert. I samme sammenheng blir kronen som aldri visner bort lovt til korsfarerne, et bilde fra Petersbrevet³⁵ hvor martyrdom blir sagt å belønnes med himmelske rikdommer. Det er dette martyrkonseptet som følger talen til Urban i mye større grad enn verdslig vinning. Det blir derfor vanskelig å argumentere for at korsfarerne ble lovt verdslige rikdommer av paven. John France mener det er merkelig at

³¹ *Gesta Francorum*, i Brundage (1962), s. 64.

³² Robert the Monk, i Allen og Amt (2014), s. 35.

³³ Guibert of Nogent, i Allen og Amt (2014), s. 41.

³⁴ Baldric of Dol, i Allen og Amt (2014), s. 39.

³⁵ 1. Peter 5:4.

paven gir en såpass utpreget idealistisk appell til en klasse av mennesker som hadde sin primære interesse i jordeiendom, men at det var enda merkeligere at så mange responderte på det med begeistring.³⁶

1.3 Faghistorisk konsensus

1.3.1 Giles Constable

Giles Constable har ved analyse av *charters*, middelalderdiplom (heretter diplom) forsøkt å finne korsfarernes egne tanker om hvorfor de deltok i korstoget. Diplomene er rettslige dokumenter som hadde som hensikt å dokumentere salg, lån og donering av eiendom blant annet. Forut Constables arbeid med diplom, har disse ikke blitt brukt i korstogsforskningen. Ved bruk av diplomene ønsket Constable å finne ut hva korstog var, hvem som deltok, hvordan kunne de dra og til slutt; hvorfor dro de? Som tidligere nevnt finnes det mer materialistiske teorier for hvorfor korsfarerne dro på korstog, og disse handler blant annet om grådighet, landmettet og overflod av unge sønner uten eiendom. Ved å se på Constables arbeid vil disse teoriene bli prøvd.

Constable svarer det første spørsmålet om hva et korstog var slik: “[They] thought that they were going on a pilgrimage to Jerusalem or the Holy Sepulcher and that as a result they would please God and win remission from punishment and salvation in the next world.” At korstoget ble forstått som en pilegrimsreise av de som deltok argumenteres ut ifra språkbruket man finner i diplomene.³⁷ Disse nevnelserne av pilegrimsreise som grunn til enten salg eller utlån i diplomene var ofte kort og konsis, og man kan derfor tenke seg at det som ble nevnt var viktig å få frem korrekt i sin kortform. Constable viser at et militært språk og ble brukt i diplomene, men at det ble nevnt som sekundær faktor.³⁸

Diplomene viser at de som deltok i korstog ikke var fattige, men mennesker som hadde råd til å dra på en så omfattende reise.³⁹ Kallet til å dra til Jerusalem opplevdes så universalt at det omfavnet alle samfunnets grupperinger. Likevel finnes det mange diplom av menn som trolig var godt kjent i deres tid, men som vi ikke vet så mye om i dag som utgjorde ryggraden i korstoget.⁴⁰ Et annet aspekt disse diplomene setter lys på er korsfarernes forståelse av risikoen en slik reise ville ha. I diplomene blir det opplyst om hva som skal skje med eiendommene

³⁶ France, *Western Warfare In The Age of The Crusades*, s. 204.

³⁷ Constable, “Medieval Charters as a Source for the History of the Crusades”, i Madden (2002), s. 134.

³⁸ Constable, s. 135.

³⁹ Constable, s. 143.

⁴⁰ Constable, s. 140.

dersom personen ikke returnerer eller dør underveis. Samtidig var det noen som så for seg at de hadde en framtid i det hellige land.⁴¹

Når det gjelder motivasjonen til korsfarerne og hva diplomene kan si om det er det mulig å tenke at det som skrives i et slikt dokument av geistlige ikke nødvendigvis reflekterer hva personen det gjelder faktisk tenkte eller følte.⁴² Likevel taler offeret de begikk, både økonomisk, men og ved å gi seg selv til saken, til deres fordel. Constable anerkjenner at religiøse motiv kan være et skalkeskjul for verdslige motiv, men konkluderer med at diplomene først og fremst viser offervilje og hengivenhet.⁴³

1.3.2 Riley-Smith

Jonathan Riley-Smith har skrevet bredt i korstogshistorie, men her kommer jeg til å fokusere på hans arbeid som gjelder (i) motivasjonen til korsfarerne (ii) korstog som en kjærlighetshandling og (iii) kostnaden for å delta i korstog.

Som ledende korstogshistoriker har Riley-Smiths arbeid stor vekt og innflytelse på feltet. Han forfekter en forståelse av korstogene som drevet av idealistiske religiøse aktører hovedsakelig, men erkjenner, slik som de fleste historikere, at motivene og kunne være sekulære. Om tidligere historieskrivning sier han dette:

In fact it was hard to credit sincere men and women with an ideology as repugnant as crusading; it was easier to believe that they had been too simple-minded to understand what they were doing or to argue that they had been motivated, whatever they might have said, by desire for land or booty, although the latter explanation should have been hard to sustain. Everybody knew that medieval warfare had been costly and a mass of material was already in print, even if unread, which demonstrated the financial sacrifices men and their families had to make to take part in crusading.⁴⁴

Det er altså bevisst overseelse på vegne av tidligere historikere som har ført til at korsfarerne har blitt sett på som mindre sofistikerte og ut etter materiell vinning.

Om hat mot muslimer som motivasjon for å ta opp korset sier Riley-Smith at det på dette tidspunktet i historien ikke fantes et utviklet hat mot Islam som var mektig nok til å få så mange til å forlate sine hjem.⁴⁵ Som man kan se i gjenfortellingene av pave Urbans tale, hvor

⁴¹ Constable, "Medieval Charters as a Source for the History of the Crusades", s. 143.

⁴² Constable, s. 148.

⁴³ Constable, s. 153.

⁴⁴ Riley-Smith, "The Crusading Movement and Historians", i Riley-Smith (2002), s. 7-8.

⁴⁵ Bull, «Origins», i Riley-Smith (2002), s. 20.

muslimene blir omtalt som hedninger, barbarer, forbannet slekt og avgudsdyrkere, fantes det motforestillinger og rykter om deres ferd. Likevel hadde de færreste noen gang møtt muslimer selv før denne reisen. Da korsfarerne fikk se tyrkernes militære ferdigheter ble de såpass imponert at de spekulerte i om de var fjerne slektninger. Vår tids forestilling om religiøse konflikter drevet av fanatisme må avvises ifølge Riley-Smith, fordi det ikke har feste i historisk virkelighet og fordi den forestillingen ligner mer på moderne konflikter i Midtøsten.⁴⁶ Det blir altså anakronistisk å se på korstoget som uttrykk for konkurransen mellom religioner.

Riley-Smith har argumentert for at korstog er en kjærlighetshandling for kristne brødre og for Gud.⁴⁷ Det kan virke konterintuitivt at korstog kan forstås som uttrykk for kjærlighet, men det gjelder også for pilgrimsferd og krig. Nettopp dette er et aspekt ved korstog som gjør at historikere har variert i deres forståelse av saken. Poenget Riley-Smith gjentar er at korstog var en kombinasjon av pilegrimsferd og krigføring. På den ene siden kjærlighet for Gud og et ønske om å tilfredsstille ham, og på den andre siden et nidkjært forhold til det hellige og til de hellige. Ved å bokstavelig talt ta opp sitt kors, slik Lukas 14:27 formaner, ble de disipler av Kristus. At krigføring kan være et uttrykk for kjærlighet er fremmed for moderne mennesker, men det er nettopp denne ideen som skapte eufori blant lekfolk i middelalderen. Det paven tilbød var å tjene sine medkristne og Kristus selv, ikke ved å innta klosterlivet, men ved å ta opp korset mot Kristi fiender.⁴⁸ Flere deltagere i korstoget uttrykte denne dualismen for å forklare grunnen til at de tok opp korset, slik som en deltager som var «mindful of my sins and desired to visit the Sepulchre of the Lord which is in Jerusalem»⁴⁹.

I likhet med Constable har Riley-Smith brukt diplom for å si noe om den økonomiske kostnaden korsfarerne måtte betale. Det har vært populært å tenke at korstoget var begynnelsen på vestlig kolonisering for å utvinne rikdommer, og at disse østlige områdene kunne være en territoriell og økonomisk vinning for Europas bortglemte sønner.⁵⁰ For det første finnes det ingen bevis på at korsfarerne ble rik av å delta i korstog,⁵¹ bare logistikken for å frakte disse påtenkte rikdommene tilbake til Europa vekker uløselige problemer. Pilegrimsvandringene til Jerusalem hadde sammenheng med de hellige relikviene som hadde

⁴⁶ Bull, «Origins», s. 20.

⁴⁷ Riley-Smith, «Crusading as an act of love», i Madden (2002), s. 32.

⁴⁸ Riley-Smith, s. 38.

⁴⁹ Riley-Smith, «The State of Mind of Crusaders to the East», s. 77.

⁵⁰ Riley-Smith, «Early Crusaders to the East and the Costs of Crusading», i Madden (2002), s. 159.

⁵¹ Riley-Smith, s. 156.

blitt funnet der, og de som returnerte fra Jerusalem etter det første korstoget kom hjem rik av levninger som var antatt å være hellige.

For det andre har Riley-Smith brukt diplomene for å vise at korstog umulig kunne være en måte å sende yngre sønner til grønne marker – ettersom deltagelsen i korstoget kostet en familie så mye at det neppe kunne være en strategi.⁵² Som nevnt tidligere var militære felttog dyre, og dette visste folk som skulle delta. Denne gangen var det frivillige som deltok, noe som og innebar at de måtte finansiere alt selv. Riley-Smith antar at prisen for å delta i korstoget ville være fire ganger en ridders årlige inntekt.⁵³ Derfor kaller han det «a stupid gamble» å tro at de ville komme tilbake rikere enn de var da de dro. For det tredje returnerte de fleste til Europa etter at Jerusalem var vunnet.⁵⁴ Ifølge Fulcher av Chartres gjensto det bare 300 riddere og 300 fotsoldater i år 1100 til å beskytte Jerusalem, Jaffa, Ramla og Haifa.⁵⁵ Etter tre år med brutale forhold er det tenkelig at en retur lå fremfor de fleste. Konklusjonen hans er at korsfarerne var drevet av en idealisme som må ha inspirert familiene til korsfarerne like mye på grunn av den økonomiske byrden som ble pålagt dem.⁵⁶

1.3.3 John France

John France argumenterer for at den sosiale konteksten for lytterne av pavens kall ikke har blitt satt nok fokus på, og at ved å se på den vil man se nye sider og komme til en konklusjon som inkluderer flere drivkrefter annet enn ideologi for korstogsdeltagelse.⁵⁷ France utfordrer illusjonen om at det europeiske samfunnet var enkelt stratifisert, det vil si at de sosiale båndene ikke gikk på tvers og at de ulike samfunnslagene ikke delte felles interesser. Denne forestillingen presenteres blant annet i keiser Alexios I Komnenos datters historieverk om korstogene hvor Anna Komnenos skriver dette:

(...) the simpler-minded were urged on by the real desire of worshipping at our Lord's Sepulchre, and visiting the sacred places; but the more astute, especially men like Bohemund and those of like mind, had another secret reason, namely, the hope that

⁵² Riley-Smith, «Early Crusaders to the East and the Costs of Crusading», s. 171.

⁵³ Riley-Smith, s. 163.

⁵⁴ Riley-Smith, *The first crusade and the idea of crusading*, s. 42.

⁵⁵ Riley-Smith, s. 42.

⁵⁶ Riley-Smith, s. 47.

⁵⁷ John France, «Patronage and the Appeal of the First Crusade», i Madden (2002), s. 195.

while on their travels they might by some means be able to seize the capital [Konstantinopel] itself, looking upon this as a kind of corollary.⁵⁸

Denne enkle inndelingen stemmer ikke, ifølge France, fordi de fleste Europeiske landene var kjennetegnet av vertikal patronasje.⁵⁹ Derfor ville en landeiers avgjørelse for å delta i korstoget påvirke de som sto i et avhengighetsforhold til ham. På samme måte måtte enhver overtalt person handle innenfor de åpningene og begrensningene hans overhode hadde satt. France foreslår et komplementært forhold mellom ideologi og materielle vinninger. Samtidig som pavens kall ville føre en spirituelt berikelse, ville også nye områder åpne for rikdom og frigjøring fra et kompetitivt miljø hjemme.⁶⁰ Den sosiale konteksten beskrevet ovenfor diskrediterer unge-sønner teorien, ifølge France, fordi de var bundet til forpliktelser og hadde ikke den friheten som det kreves at de måtte hatt.⁶¹

France anerkjenner Riley-Smiths funn om korsfarere som returnerer tomhendte, men foreslår at det ikke automatisk betyr at det ikke lå en forventning om velstand. Pavens tale inneholdt elementer av verdslige rikdommer og det er trolig at mange hadde forventninger om både frelse og rikdom i sinne da de bestemte seg for å ta løfte. For eksempel kan dette ses i korsfarernes ivrighet til å overta eiendommer ettersom de erobrer nye områder på vei til og i Jerusalem.⁶² Fulcher av Chartres vitner om slik oppførsel: “The carnage over, the crusaders entered the houses and took whatever they found in them. (...) Even though the house was a palace, whatever he found there was his property. Thus many poor men became rich”.⁶³

1.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg forsøkt å legge til grunne en forståelse av hva korstog var, og hvilke motiv korsfarerne hadde. Mine hovedfunn er at det første korstoget skiller seg fra tidligere krigføring ved at det ble proklamert av kirkens øverste leder som en kombinasjon av pilgrimsferd og krigføring. Gjennom å se på primærkilder har jeg vist at den religiøse betoningen overgår alle andre foreslåtte motiver som tidligere har blitt brukt av historikere.

En gjennomgang av de ubestridte ledende historikerne i dette feltet av korstogshistorieskrivning viser en tydelig konsensus rundt hvordan korsfarernes motivasjon

⁵⁸ Comnena, *The Alexiad*.

⁵⁹ France, “Patronage and the Appeal of the First Crusade”, s. 197.

⁶⁰ France, s. 206.

⁶¹ France, s. 201.

⁶² France, s. 206.

⁶³ Fulcher of Chartres, *A History of the Expedition to Jerusalem*.

må forstås. Den ideologiske, religiøse siden som tidligere har blitt neglisjert av historikere som fanatisme og tåpelig besettelse med det religiøse har i moderne historieskrivning fått en ny betydelse for å forstå korsfarerne på deres egne premisser. Riley-Smith kaller det idealisme og uttrykk for kjærlighet, Constable mener det er uttrykk for hengivenhet og France ser på det som opportunisme i åndelig og kjødelig forstand. Ingen av de nevnte historikerne abonnerer på unge-sønner teorien, og har alle sammen tilbakevist teorien så tydelig at det er få som tar den seriøs lengre. Riley-Smith har vist at kostnaden for å delta i korstog alene avviser denne teorien, i tillegg til den store økonomiske byrden familier måtte bære for et familiemedlem. France har likeledes vist at sosiale forpliktelser samt mangelen på frihet taler imot den tidligere antatte forklaringen. "Selv om samtlige ikke utelukker verdslige motiver, er konklusjonen at det som fikk rundt hundre tusen mennesker til å forlate sine hjem og reise østover mot Jerusalem en nidkjærhet for det hellige og helse for deres udødelige sjeler.

2 Del 2: Moderne fremstillinger og deres kilder

Fra første del og fra litteraturen spesielt Riley-Smith har produsert er det liten grunn til å tenke at korstogene var en eksplosjon av barbarisme. Likeledes er forestillingen om et latent hat mellom kristne og muslimer lite sannsynlig som motivasjon for korstoget. Likevel er dette forestillinger som lever i beste velgående. Det finnes utallige historier hvor korstogene har blitt vurdert som moralsk forkastelige. Runcimans religiøse dom har og ekko i kristne ledere og andre som anser korstogene som en perversjon av Kristi evangelium. Et av disse eksemplene er da den verdenskjente evangelisten Billy Grahams Wheaton College endret maskoten fra en korsfarer til noe annet på grunnlaget at «I (rektoren) came to realize that those [Crusades] were not very happy episodes in Christianity. They are not something we want to glorify»⁶⁴. Samtidig finnes det bruk av korstogsbegrepet i positiv mening. Grahams evangeliseringsturneer ble kjent under navnet “crusades”, og som jeg skal vise ble korstogsretorikk gjenopplivet i imperialismens århundre.

Denne delen tar for seg populære fremstillinger av korstoget. Det betyr innflytelsesrike medier slik som film og litteratur, som anses å ha formet vanlige folks forestilling av hva det første korstoget var og hvilke motiver korsfarerne hadde. *Kingdom of Heaven* er den desidert best kjente korstogsfilm og fremstillingen av korsfarerne skiller seg såpass kraftig fra den historievitenskapelige forskningen at man ikke kommer foruten den i en slik studie. En annen kilde til fremstillinger og forestillinger er taler gitt av myndigheters talspersoner eller religiøse ledere, slik som innledningen illustrerer med Clinton, paven og erkebiskopen av Canterbury. Disse lederne har enten et politisk eller religiøst embete og derfor vil deres ord veie tungt for deres tilhengere. Videre inkluderer det lærebøker fra historiefaget, ettersom enhver går gjennom utdanningssystemet vil det som læres der virke autoritativt. Jeg skal se på lærebøker fra forskjellige årtier for å se hvorvidt det skjer en vending mot det forskningen sier. Til slutt inkluderer jeg populærhistorie, som i dette tilfellet vil bety Karen Armstrongs korstogshistorie. Armstrongs versjon av historien er på mange måter sammenfatningen av den moderne oppfatningen om at korstogene er røttene til den konflikten vi ser i dag mellom religiøse grupper i Midtøsten. Hennes historieskrivning vil derfor være et eksempel på tendensen man finner i populærhistoriske fremstillinger.

⁶⁴ Olsen, «Wheaton College Crusaders No More».

Jeg kommer til å bruke begrepet diskurs om funnene i lærebøker og i opplysningshistorieskrivning. Med diskurs mener man hvordan ideer, ideologier, og verdensbilder blir uttrykt og skapt gjennom språket.⁶⁵

2.1 Eksempler fra populærkulturen: Religion fører til fanatisme

2.1.1 Kingdom of Heaven: Mennesker over steiner

Kingdom of Heaven er en film fra 2005 som handler om smeden Balian av Ibelin som blir tatt med fra Frankrike til Jerusalem av han til-da-ukjente far Godfrey av Ibelin. Balian blir med på forsvaret av Jerusalem mot Saladin. Det er framstillingen av korsfarerne og de holdningene som kommer til uttrykk i filmen som er i fokus når jeg analyserer denne filmen. Handlingen er satt mellom det andre og tredje korstoget og er derfor utenfor den perioden jeg i utgangspunktet tar for meg som i hovedsak er det første korstoget. Det er likevel nødvendig å inkludere denne filmen fordi den er en popularisert versjon av korstogene og har som mange andre historisk baserte filmer blitt kilde til folks tanke om fortiden.

Filmen åpner med å sette Balian i en kontekst hvor han har mistet sin kone i selvmord etter at hun mistet barnet hun var svanger med. Hennes selvmord blir flere ganger påpekt som en dødelig synd, som fortjener evig fortapelse, og etter at den lokale presten har hugd av hodet hennes før begravelsen og stjålet hennes krusifiks, dreper Balian ham. Dermed er mønsteret satt for resten av filmen, som i stor grad portretterer religiøse mennesker som fanatiske og menn generelt som voldelige og blodtørstige. Balian blir deretter møtt av en korsfarer som har returnert og som presenterer seg som hans ukjente far. Denne Godfrey av Ibelin tilhører en adelig slekt i Kongeriket Jerusalem. Balian setter kurs mot Jerusalem med håp om forsoning for seg selv og sin kone, uten å virke noe særlig mer religiøs utover hans bekymring for etterlivet.

Karakterene i filmen kan deles inn i to kategorier 1) de religiøse fanatistene og 2) agnostikerne. I den første kategorien finner man en korstogsforkynner som står på veien og roper at å drepe en vantro ikke er mord, men veien til himmelen, man finner en forrædersk prest som er villig til å konvertere for å redde seg selv, og til slutt finner man en krigshisser ved Saladins side. Ellers er det ingen eksempler på hengitte religiøse mennesker som ikke på en eller annen måte hisser til krig. De kristne representeres av korruperte eller fanatiske prester, mens Saladin blir fremstilt som en klok og fredssøkende leder, og foruten krigshisseren ved

⁶⁵ Jordanova, *History in Practice*, s. 74.

hans side virker muslimene ellers som fredelige folk, noe karakteren Imad som Balian tidvis treffer på eksemplifiserer.

I den andre gruppen finner man de fleste karakterene som fremstilles som rasjonelle, fredssøkende og tolerante. En av disse karakterene, Tiberius, uttrykker skam og forakt da han innrømmer at han trodde de kjempet for gud, men så viste det seg at det var for rikdom og land.⁶⁶ Hovedpersonen selv uttrykker ved flere anledninger det som anses som blasfemiske tanker og meninger. Når patriarken av Jerusalem protesterer mot å brenne lik fordi de ikke vil gjenoppstå før Dommedag, svarer Balian at dersom gud ikke tillater denne brenningen er han ikke gud. Både Saladin og kong Baldwin fremstilles som religiøs tolerant ved deres ønske om fred mellom de kristne og muslimer. Balian understreker ved flere anledninger hvordan de kristne hadde slaktet enhver muslim da de først tok Jerusalem, mens Saladin på den andre siden viste stort sinn da han lot de gjenværende kristne forlate Jerusalem uten videre. Hele budskapet i filmen krones med replikken til Balian der han spør om tillatelse om å brenne ned hele Jerusalem for å bli kvitt det som driver menn til vanvidd.

Filmen ble laget i 2005 og man kan derfor fornemme at moderne vestlige verdier har påvirket hvilket inntrykk man sitter igjen med etter filmen. Bare hovedpersonens agnostiske insistering på at det religiøse driver mennesker til intoleranse og irrasjonelle avgjørelser avslører mye av hvilke verdier som styrer filmen. Man finner to store anakronismer i filmen. Mangelen på eksempler av hengivne kristne korsfarere i filmen sammen med en insistering på at alt hadde vært bedre dersom mennesker bare var mindre religiøse, eller hvert fall ikke så opptatt av hellige steder eller objekter, underbygger forestillingen om at religiøs virksomhet har det iboende å føre til konflikt. Thomas Madden har skrevet en anmeldelse av filmen fra en korstogshistorikers standpunkt og sier det samme: «The message here is clear: Religion leads to fanaticism, and fanaticism leads to war.»⁶⁷ Et annet poeng som er relevant i denne oppgaven er fremstillingen av det hellige land som den nye verdenen. Jerusalem blir karakterisert med retorikk man forventer å finne når man snakker om oppdagelsen av Amerika. Fra å være et rike av samvittighet til en ny verden gis det inntrykk av at Jerusalem var en koloni der mennesker kunne få en ny sjanse i livet. De første blir de siste og de siste de første. De som var rik i Frankrike er likestilte med de fattige i Jerusalem. En fattig smed fra Frankrike blir Jerusalems fremste forsvarer. Som vist i forrige del av oppgaven hadde Jerusalem en helt annen betydelse, nemlig at det var det mest opprinnelige stedet for kristne

⁶⁶ Scott, *Kingdom of Heaven*, 01:38.

⁶⁷ Madden, «Onward PC Soldiers».

av alle steder i verden. Å komme til Jerusalem var ikke å komme til et nytt sted, men å komme virkelig hjem.

2.1.2 Taler fra offentlige personer: Deus Vult?

Noen uttalelser om korstog av offentlige personer er mer interessant enn andre. For denne oppgaven er situasjoner der motivasjon blir nevnt av religiøse ledere spesielt interessant ettersom de representerer sine øvrige trossamfunn og deres holdninger utad. De gir et spesielt perspektiv på saken fordi de har felles arv i den katolske kirke. Statslederens taler forteller mye om hvilken diskurs landet er styrt av, eller hvilken diskurs lederne vil landet skal være styrt av. Man vil derfor kunne speile faktiske eller ønskede holdninger og oppfatninger i disse talene.

Clintons tale om 11. september

Den historiske konteksten for Bill Clintons tale er 11. september og terroristaksjonen mot USA. Denne hendelsen satte fyr på korstogshistorien. Det ble forsøk av Al Qaidas leder Osama bin Laden å portrettere jihadistenes kamp mot Vesten som historisk forankret i et hatforhold mellom kristne og muslimer.

Den delen av Clintons tale som handlet om korstogene lyder slik:

Those of us who come from various European lineages are not blameless. Indeed, in the first Crusade, when the Christian soldiers took Jerusalem, they first burned a synagogue with 300 Jews in it, and proceeded to kill every woman and child who was Muslim on the Temple Mount. The contemporaneous descriptions of the event describe soldiers walking on the Temple Mount, a holy place to Christians, with blood running up to their knees. I can tell you that that story is still being told today in the Middle East and we are still paying for it.⁶⁸

Som vist ovenfor er dette en beskrivelse av Jerusalems fall som stammer fra Gesta Francorum, hvor det står at «the slaughter was so great that our men waded in blood up to their ankles»⁶⁹. Clinton kommer med tre viktige påstander her: 1) Dagens europeere har skyld i og betaler den dag i dag for korstogenes overgrep 2) Soldater gikk på Tempelhøyden med

⁶⁸ Roff, «A bum rap for Clinton».

⁶⁹ Gesta Francorum, i August (1921), s. 256-257.

blod opp til knærne, og implisitt vanhelliget stedet til tross for at det var ansett som hellig og
3) Denne fortellingen blir ennå gjenfortalt i Midtøsten.

Clinton kommer ikke med disse påstandene i et vakuum, men som en respons på Bin Ladens insistering på at «The battle is between Muslims – the people of Islam – and the global Crusaders»⁷⁰ i sammenheng med hans forsvar av krigføring mot Vesten. Jonathan Riley-Smith har skrevet *The Crusades, Christianity and Islam* som svar på trenden om å trekke linje fra korstogene til dagens Midtøsten konflikt. Hans tese er at 1800-tallets fremkalling av korstogsestetikk og retorikk i imperialismens tidsalder har i nasjonalistiske muslimske miljø blitt tolket som en fortsettelse av det første korstog. Riley-Smith bemerker seg at det interessante er at jihadist terrorismen har blitt møtt i Vesten med samme type historieoppfatning og få forsøk på å rette opp i de historiske forestillingene.⁷¹ Vesten har altså kjøpt jihadistenes historiefortelling og reagerer på det med skam.

Paven

I 1999 satt den Internasjonale teologiske kommisjonen i gang en etterforskning om kirken og dens forhold til ikke-kristne. Rapporten ble kalt «The Church and the Faults of the Past» og forholdt seg til forseelser den katolske kirke har begått gjennom årene som ledet opp til jubelåret 2000. Det er en umulighet for paven å erklære noe den katolske kirke har vedtatt i et konsil som ugyldig, derfor er ikke korstogene nevnt eksplisitt i denne rapporten eller i prekenen hans fra «Day of Pardon». Den delen som anses å handle om korstogene er da pave Johannes Paul II ber kirken anerkjenne sine feiltrinn og da han ba om tilgivelse for bruken av vold for å fremme sannheten (evangeliet) samt fiendtlig og mistroisk holdning mot andre religioner. Paven nevnte aldri med navn disse tilfellene hvor dette skal ha skjedd, men det har blitt tolket vidt spredt at han refererte til korstogene, jødeforfølgelse og plyndringen av Konstantinopel, blant annet av The Washington Post som minnet paven slik: «During his long reign, Pope John Paul II apologized to Muslims for the Crusades, to Jews for anti-Semitism, to Orthodox Christians for the sacking of Constantinople».⁷² Selv om paven ikke eksplisitt nevnte eller refererte til korstogene, har samtiden likevel tolket det inn i denne *Day of pardon* prekenen. Det er også interessant å legge merke til at unnskyldningen for korstogene er rettet mot muslimer.

⁷⁰ Riley-Smith, *The Crusades, Christianity and Islam*, s. 75.

⁷¹ Riley-Smith, s. 76-77

⁷² Cooperman, «During his Long Reign».

Dr. Rowan Williams, daværende erkebiskop av Canterbury, ga en leksjon kalt «What is Christianity» i Islamabad, Pakistan i 2005 hvor han hadde en gjennomgang av sentrale doktriner i kristendommen. Når han behandlet kristnes holdninger til krig og bruk av vold, sa han at

Most Christians would now say that the history of the Crusades, for example, or the religious wars in Europe in the sixteenth and seventeenth centuries, were serious betrayals of many of the central beliefs of Christian faith. Any modern attempt to revive a crusading ideal is not likely to be supported by most Christian believers.⁷³

Igjen blir korstogene dømt som en perversjon av kristen lære. Det skiller seg betraktelig fra funnet i første kapittel. Riley-Smith kaller dette ikke bare en flause for kirkene, men en tilstand av selvfornektelse. Det som fornektes, er ifølge Riley-Smith at korstogene ikke utgjør en viktig del av kirkehistorien, men og at de i grunn ikke har noe med religionen å gjøre.⁷⁴ Dagens kristne ledere liker kanskje ikke tanken om et militært felttog i Jesu navn, men det betyr ikke at majoriteten av 1100-tallets kristne ledere, lekfolk og de geistlige likeså, støttet opp om korstogene, slik man antar de måtte ha gjort for å mobilisere så mange.⁷⁵

2.1.3 Populærhistorie: våre første kolonister

Karen Armstrong

Etter angrepet på World Trade Center fikk opphavet til konflikten mellom Vesten og den islamske Østen en oppblomstring hvor mange forsøk ble og blir gjort på å finne hvor alt begynte. Blant disse selverklærte amatørerne er Karen Armstrong,⁷⁶ som skriver i introduksjonen til *Holy war: the Crusades and their impact on today's world* at hun har kommet frem til at «the crusades were one of the direct causes of the conflict in the Middle East today». Boka forsterket forestillingen om de hengitte østlige religionene vs. den kyniske vestlige sekularismen ved hennes beskrivelser av første gangen hun så Al-Aqsa-moskeen og den freden og åndelige tiltrekningen hun opplevde der.⁷⁷ At en britisk soldat skulle be så inderlig er for henne en fremmed tanke, mens religionen i Jerusalem omgir alt og alle.

For det første skriver Armstrong at barbariske kristne hadde kjempet seg hele veien til Midtøsten og etablert stater og kongedømmer. «They were our first colonies», fastslår hun.⁷⁸

⁷³ Williams, «What is Christianity?»

⁷⁴ Riley-Smith, *The Crusades, Christianity and Islam*, s. 4.

⁷⁵ Riley-Smith, s. 5.

⁷⁶ Armstrong, *Holy War*, xiii.

⁷⁷ Armstrong, xiv.

⁷⁸ Armstrong, x.

Samtidig fremmer Armstrong at korsfarerne ikke var motivert primært av materielle goder, men at de var grepet av en religiøs lidenskap.⁷⁹ Siden Armstrongs bakgrunn er i religionsstudier er det ikke rart at hennes fokus i boka er på det religiøse aspektet av korstogene. Det som derimot er interessant er hennes vinkling av korstogene som en skamplett i kristen historie. Dette får uttrykk blant annet når hun sier at hun har forsøkt å «enter into the minds of the Crusaders, so that we can understand what they thought they were doing when they slaughtered Muslims and Jews as an act of the love of God»⁸⁰. Ordet «exterminate» og «extermination» blir brukt om de kristnes behandling av muslimene. Hun speiler erkebiskopen av Canterbury i at «today most of us would unhesitantly condemn the Crusades as wicked and unchristian»⁸¹.

Selv om verdslige motiver ikke løftes frem som årsak for korstogene har Armstrong en antipatisk holdning til religiøse motiver:

The Crusades, like so much of the modern conflict, were not wholly rational movements that could be explained away by purely economic or territorial ambition or by a clash of rights and interests. They were fueled, on all sides, by myths and passions that were far more effective in getting people to act than any purely political motivation.⁸²

Det var en følelse av rettferdighet av hellige krig som fylte korsfarerne idet de igangsatte korstoget mot Jerusalem, og denne rettferdigheten har fortsatt å prege Vestens forhold til Østen ifølge Armstrong.⁸³

Armstrong og *Kingdom of Heaven* har begge fremstillinger av de kristne korsfarerne som delvis motivert av hat mot muslimer og delvis fanatiske og besatt av religiøse forestillinger. Fremstillingen av korsfarerne som barbarisk og bysantinerne og muslimene som sofistikert reproduseres og her slik som den finnes i Anna Konemna og *Kingdom of Heaven*.

2.2 Lærebøker: kristne inntrengere

En annen konkret kilde til fremstillinger av korstogene, og mer spesifikt motivasjonen til korsfarerne er lærebøker. De fleste nordmenn har fullført videregående opplæring, hvor

⁷⁹ Armstrong, *Holy War*, s. 3.

⁸⁰ Armstrong, *Holy War*, xiv.

⁸¹ Armstrong, *Holy War*, s. 4.

⁸² Armstrong, *Holy War*, xiv.

⁸³ Armstrong, *Holy War*, s. 4.

historie er et av basisfagene på studiespesialiserende linje. Jeg har personlig fått en vekkelse i min historieinteresse under videregående opplæring, og det er jeg nok ikke alene om. Lærebøker er en særegen kilde til historisk kunnskap. For det første er de ofte styrt av nasjonale læreplaner, som ofte styres av trender i samfunnet.⁸⁴ At de tilhører ulike læreplaner får konsekvenser for hvilket stoff man presenterer og hvordan det blir presentert. Dette er ikke noe poeng å utdype mer enn at man i de to siste læreplanene (LK06 og LK20) har vekt på historiebevissthet, altså at mennesker er historieskapte og historieskapende med bevissthet rundt fortid, nåtid og fremtid. For det andre krever slike verk en enorm presisjon og et nøye utvalg ettersom lærebøkene ofte dekker store perioder på få sider. Det er dessuten en viss forskjell på historievitenskapen og historiefaget på skolen. Den sistnevnte har en didaktisk dimensjon over seg. I den nyeste måten å tenke historieundervisning på skiller man mellom «å vite at» og «å vite hvordan» kunnskap.⁸⁵ Man anser målet med faget å få elever til å se samspillet mellom fortid, nåtid og fremtid.⁸⁶ Mange lærebøker har derfor en førende eller en reflekterende tone. Jeg kommer tilbake til hva jeg mener med det i eksempler nedenfor.

Jeg har gjort et utvalg av VGS bøker som tar for seg eldre historie eller historie før 1750. Disse bøkene tilhører ulike læreplaner, hvor de mest interessante er de to nyeste som og er veldig ulik i måten de behandler korstogene.

Av lærebøker skrevet før LK06 skal jeg se på *historie.vgs* (2003) og *Verdenshistorien frem til 1500* (1973)⁸⁷. Poenget med å se på disse er å spore endringer eller kontinuitet i hvordan korstogene fremstilles. I den førstnevnte læreboka stilles det gjennomgående spørsmål til leseren, som i dette tilfellet er en elev på andreåret av videregående skole. Eksempler på spørsmål som jeg vil kalle ledende er «Vi må derfor spørre hvorfor det akkurat ved slutten av 1000-tallet ble en viktig sak for paven å føre krig mot muslimene».⁸⁸ Når det gjelder hvorfor paven «tok en slik propaganda i bruk», altså å vise til en ytre trussel, svarer forfatterne med at «først og fremst må vi tro at det var for å øke sin egen makt».⁸⁹ Korstogene besto av trente krigere som «uten tvil var opptatt av å erobre land og krigsbytte»⁹⁰. *Verdenshistorien frem til*

⁸⁴ Kvande og Naastad, *Hva skal vi med historie?*, s. 21.

⁸⁵ Lund, *Historiedidaktikk*, s. 18.

⁸⁶ Lund, s. 23.

⁸⁷ Moen, *Verdenshistorien frem til 1500*.

⁸⁸ Meyer og Ersland, *Historie.vgs*, s. 161.

⁸⁹ Meyer og Ersland, s. 161.

⁹⁰ Meyer og Ersland, s. 162.

1500 mener korstogene er bevis på den makten kristendommen hadde over sinnene til menneskene, men at eventyrlyst og håp om materiell vinning «sikkert» har spilt en rolle.⁹¹

En lærebok som tilhører den gamle læreplanen (LK06) er *Tidslinjer 1+2* (2011).⁹² Boka har fire sider om korstogene, med fokus på Jerusalem og virkningen av korstogene. Innledende blir korstogene satt i sammenheng med pilegrimsreisen til Jerusalem, og dens stans ved seldsjukkenes inntreden. Videre forklares det at paven ikke bare lå i strid med keisermakten, men at han og la seg i strid med islam. Religiøs begeistring blir brukt som forklaring for motivasjon, men det blir raskt etterfulgt av materielle grunner slik som eventyrlyst og nye jordeiendommer. De kristne i kongedømmet Jerusalem blir deretter omtalt som inntrengere, og med en vekt på erobring og militær terminologi gis det et inntrykk av at korstogene i hovedsak handlet om å erobre muslimer. Dette inntrykket forsterkes når læreboka viser til virkninger av korstogene. For det første bidro de brutale korstogene til fiendebilder og religiøse motsetninger. At paven beklaget for korstogene til jøder, gresk-ortodokse kristne og muslimer i år 2000 blir nevnt, og gir inntrykket av at dette var en beklagelse på overtid. For det andre var korstogene en positiv opplevelse for europeere som møtte en mer avansert kultur. For det tredje ble pavekirkens makt forsterket gjennom disse felttogene. Dette er noe som de andre lærebøkene også har stort fokus på – at korstogene enten var et verktøy eller hadde en virkning av at paven makt økte. Avslutningsvis kalles korstogene en forløper til den europeiske ekspansjonen som var til å komme de neste århundrene.

En av lærebøkene som tilhører LK20 er *Grunnbok i historie*, skrevet av fem forfattere for Aschehoug Undervisning. I forordet er det tydeliggjort at denne boka er tilpasset den nye læreplanen og at den søker å gi både kunnskap og innføring i hvordan kunnskapen om historie blir til.⁹³ Korstogene får ikke stor plass i kapittelet som kalles «Abrahams barn på frammarsj». Kapittelet innledes med et sitat fra Ibn Sina (980-1037) som lyder slik: «Verden består av mennesker som har viten, men ingen religion, og mennesker som har religion, men ingen viten». Under overskriften «Abrahams barn» står det at «Forholdet mellom islam, kristendom og jødedom var i middelalderen lenge farget av korstogene». Videre diskuteres forholdet mellom de tre religionene, uten at det gis noe realhistorisk innføring i korstog før man møter på dem igjen under overskriften «Politiske, ikke religiøse konflikter». Overskriften avslører den ene eksplisitte kommentaren boka tilbyr om motivasjonen for korsfarerne:

⁹¹ Moen, *Verdenshistorien frem til 1500*, s. 208

⁹² Eliassen mfl., *Tidslinjer 1+2*.

⁹³ Faust mfl., *Grunnbok i historie*, forord.

Det er jo ikke religionene selv, men menneskene som praktiserer dem, som er uenige og som kommer i konflikt med hverandre. Ofte er heller ikke konfliktene utpreget religiøse. Under korstogstiden ble invasjon og erobring gitt religiøse begrunnelser, men konfliktene var i grunnen politiske og dreide seg mer om maktkamp og begjær etter land og rikdom.⁹⁴

Alle tiders historie fra Cappelen Damm byr på med en dobbeltside om korstogene og en rammetekst knyttet til kjerneelementet «historiebevissthet» om *Kingdom of Heaven*.⁹⁵ Saken blir presentert fra begynnelsen av som en frigjøring av Jerusalem og andre hellige steder fra muslimsk kontroll. Det nevnes at paven fremstilte denne aksjonen som en hjelp for pilegrimene som ble utsatt for angrep og at hellige steder ble skjendet. Syndsforlatelsen paven lovt blir nevnt som viktig årsak til at så mange meldte seg. Deretter vendes fokus mot de materielle årsakene «mange» likevel hadde: «Korstogene bød på muligheter til å sikre seg jord, inntekter og makt»⁹⁶. Boka presenterer og unge-sønner teorien som en årsak til at korstogene ble populære. Videre beskrives folkekorstoget, ridderordningene, Saladins gjenerobring av Jerusalem og andre korstog.

Det mest interessante med denne boka er at kritikken Jonathan Riley-Smith og Jonathan Phillips har kommet med mot filmen *Kingdom of Heaven* blir tatt med. Det påpekes at de har kritisert «en svært unyansert fremstilling av forholdet mellom kristne og muslimer» og at de kristne blir fremstilt som barbarer, mens muslimene er sofistikerte og siviliserte.⁹⁷ Det oppfordres til å se filmen som en levning for et svært kritisk syn på religiøs krigføring.

Et annet interessant eksempel fant jeg i introduksjonsboka NTNU bruker som pensum til Islam, skrevet av Anne Sofie Roald. Der blir korstogene behandlet i forhold til først beseiringen av Jerusalem av korsfarerne og deretter ved Jerusalems fall til Saladin. Forfatteren, som er en norsk konvertitt til islam, understreker forskjellen på hvordan de kristne behandlet Jerusalems subjekter og hvordan Saladin behandlet de kristne etter hans seier. Ved lesningen av det korte avsnittet sitter man igjen med en forestilling om to helt ulike måter å behandle den tapende part i krig. Det som derimot er en mer presis forståelse av det som skjedde da korsfarerne inntok Jerusalem og da Saladin vant over korsfarerne er at de

⁹⁴ Faust mfl., *Grunnbok i historie*, s. 79.

⁹⁵ Heum mfl., *Alle tiders historie*, s. 103-104.

⁹⁶ Heum mfl., s. 104.

⁹⁷ Heum mfl., s. 104.

begge spilte med samme regler. Konvensjonen for krig var at dersom man holdt ut en beleiring ville man være i hendene på overvinneren.⁹⁸

Diskusjon

Etter å ha lest de nevnte lærebøkene ovenfor sitter man igjen med inntrykket om at korstogene var religiøst motivert, men at verdslige motiver spilte like stor rolle. Det som likevel understrekes i samtlige bøker er at korstogene var et uttrykk og en manifestering av pavens ønske om mer makt. Det blir også fremstilt som om at korstogene var brutale invasjon av etablerte muslimske områder, som vist i eksempelet hvor de kristne blir kalt inntrengere. Når det gjelder kontinuitet og endring i fremstilling kan man si at korstogene fremstilles som en del av pavens kamp mot verdslige herskere om makt. Det er kun *Alle tiders historie* som problematiserer skeive fremstillinger av korstogene, men samtidig reproducerer boka den falske forklaringen om unge-sønner, og dessuten andre materielle grunner som rikdom og ære. Det er også stor forskjell på de to nyeste bøkene. Der den ene boka gjør et forsøk på å forklare konfliktene som ikke-religiøse, men politiske, gjør den andre boka det motsatte og kritiserer filmen *The Kingdom* for å ikke forstå konflikten som religiøs. Til sist blir bildet av de barbariske kristne og de sofistikerte muslimene gjenprodusert. Det blir sagt at korstogene hadde positive virkninger for Europa ettersom korsfarerne fikk oppleve en utviklet og sofistikert kultur. Denne fremstillingen ligner veldig på hvordan karakterene blir fremstilt i *Kingdom of Heaven*.

Hva har disse fremstillingene å si for forestillingen folk har om korstogene? *Grunnboks* insistering på at religiøse konflikter egentlig er politiske er det som man får inntrykk av i alle lærebøkene jeg har sett på. Hvis man ser på dette diskursanalytisk kan man si at den konteksten disse bøkene er blitt til i er overveldende sekulær og materialistisk. At mennesker kan gå til krig for sin gud virker som en fjern og misforstått tanke i *Grunnbok*. På samme måte fremstiller de andre lærebøkene det religiøse aspektet som et *virkemiddel*, ikke som en selvstendig faktor. Elever på videregående skole er ikke trente historikere, og når lærebøkene legger føring på at korstogene egentlig var en maktkamp eller en måte europeere fikk utløp for sin voldelige oppførsel vil dette være det dominerende bildet. *Alle tiders historie* er den eneste læreboka som forsøker å balansere dette for elevene ved å vise til hvordan korstogsfilmen fremstiller aktørene.

⁹⁸ France, *Western Warfare In The Age of The Crusades*, s. 227.

2.3 Opplysningshistorikere: Dårskapens vugge

Skisma mellom faghistorikere og populærkultur og populærvitenskap må komme fra et sted. Fremstillingene ovenfor har ikke oppstått i et vakuum, men kan komme fra opplysningsfilosofenes anti-religiøse dommer over korstogene. Så langt har jeg funnet tre ulike fremstillinger av korsfarerne i henhold til deres religiøse motivasjon. Faghistorikerne unngår å dømme korsfarerne umoralsk, men holder dem for å være pilegrimer drevet i stor grad av religiøs idealisme. Populærhistorikeren Armstrong, filmen *Kingdom of Heaven* og dagens kristne ledere fremmer en forestilling av fanatiske kristne som var styrt av en intolerant religiøs overbevisning eller som villedete mennesker som ikke representerer den rene troen.

For å gi et tilfredsstillende svar på hvilke fremstillinger man finner i opplysningshistorikere er det nødvendig å gi en kort historiografisk oversikt. I middelalderen ble korstogene hovedsakelig fremstilt i et heroisk lys, noe som må forstås i sammenheng med den vedvarende trusselen islam poserte.⁹⁹ Ettersom trusselen avtok utover 1600-tallet og det Osmanske rikets ekspansjon stoppet opp, kom muligheter for europeere å se korstogene som et historisk fenomen.¹⁰⁰ En utfordring enhver tidsepoke etter middelalderen har hatt med korstogene er å plassere dem i nye kulturelle mønster.¹⁰¹ Christopher Tyerman tolker opplysningstidens reaksjon på korstogene som at

The crusades sat awkwardly between secular and religious history in periods when the distinction was taken as axiomatic. They received the lofty condescension of the Enlightenment as they had the doctrinal disapproval of Protestants. Their inextricable weave of idealism and materialism, inconvenient for materialist and idealist historians alike, produced a near-ubiquitous rush to judgement, one of the most persistent and prominent features in histories of the crusades.¹⁰²

Opplysningstiden var en tid hvor rasjonalitet og religiøs toleranse var de høyeste verdiene.¹⁰³ Opplysningsfilosofene anså verden for å ha utviklet seg fra religiøs overtro og fanatisme i middelalderen til fornuftens tidsalder i opplysningstiden som dateres fra 1690 til 1789.

Tanken om at sterke religiøse overbevisninger fører til fanatisme og intoleranse finner man igjen i Edward Gibbons *Decline and Fall*, og i Voltaire og Humes betraktninger av korstoget.

⁹⁹ Constable, *The Historiography of the Crusades*, s. 2.

¹⁰⁰ Madden, *The Crusades*, s. 3.

¹⁰¹ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 3.

¹⁰² Tyerman, s. 4.

¹⁰³ Madden, *The Crusades*, s. 4.

I tillegg var det et utbredt sentiment blant historikerne at middelalderen var «a fetid pool of ignorance, superstition, and fanaticism that stood between them and the glories of antiquity»¹⁰⁴. Kritikken mot middelalderen var rettet spesielt mot kirken som institusjon og dens rolle i å gjøre middelalderen til en tid av fanatisme.¹⁰⁵

Fra opplysningstiden og inn i imperialismens århundre ser man to diskurser som har påvirket hvordan korstogene blir oppfattet i moderne tid. Den første er en anti-religiøs og anti-geistlig diskurs. Fremstillingene av korstogene må i denne perioden ses i sammenheng med en overordnet kritikk av middelalderens fanatisme og tilbakevirkning på historien. For opplysningshistorikere som Hume blir derfor korstoget legemliggjøringen av middelalderens dårskap.¹⁰⁶ Den andre diskursen omhandler Europas utvikling fra en humanistisk analyse der materialistiske tolkninger legges til grunn for hvordan korstogene oppfattes i den perioden. Tilbake til Giles Constables metafor om korstogene som speil inn i den tiden man lever i, ser man at fremstillingen fra opplysningstiden speiler hvilket syn man hadde på fortiden og spesielt på seg selv. På samme måte blir korstogene tolket i lys av politiskhistoriske trender i århundret etter.¹⁰⁷

2.3.1 Moralske dommer

Kritikerne i opplysningstiden vektla moralske, religiøse og kulturelle aspekt ved korstogene.¹⁰⁸ For de gjeldende opplysningshistorikerne hadde historieskrivningen en moralsk funksjon, og gjennom et utvalg av stoff og antagelsen om det fantes lovmessige prinsipper i historien kunne historikerne opplyse folket.¹⁰⁹ David Hume (1711-1776) var en talsmann for dette historiesynet og kalte faget «visdommens hustru»¹¹⁰. Hume trodde i tråd med det rådende historiesynet, at sivilisasjoner går gjennom ulike faser hvor hver fase fører sivilisasjonen mot større opplysning.¹¹¹ Jeg skal se på hans fremstilling av korstogene i hans seksbindsverk *The History of England from the Invasion of Julius Cæsar to the Revolution in 1688*. Edward Gibbon (1737-1794) er kjent for *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* som ble gitt ut i seks bind i 1776. Gibbon er den mest kjente historikeren fra 1700-tallet¹¹² og hans konklusjon om at det eneste gode som kom ut av korstogene var et

¹⁰⁴ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 4.

¹⁰⁵ The crusades: a reader 392.

¹⁰⁶ Hume, *The History of England*, s. 209.

¹⁰⁷ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 4-5.

¹⁰⁸ Tyerman, s. 5.

¹⁰⁹ Melve, *Historie*, s. 95-96.

¹¹⁰ Melve, s. 95.

¹¹¹ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 81.

¹¹² Melve, *Historie*, s. 103.

møte med overlegne kulturer er en indikator på hans ettermæle.¹¹³ Den franske opplysningsfilosofen Voltaire (1694-1778) er kanskje ikke mest kjent for sine historieverk, men hans bragder på andre felt har gjort at hans betraktninger om korstogene har blitt akseptert mer enn de fortjener.¹¹⁴

Hume karakteriserer tiden da det første korstoget ble proklamert som dypsunken i uvitenhet og overtro.¹¹⁵ Folket var blindet av pastorene som påla dem religiøse overholdelser for deres synder. Kirkens menn holdt tilbake for folks fornuft og rasjonalitet. Korstogseuforien kaller han «universell galskap».¹¹⁶ Det er med utgangspunkt i Humes anti-kirkelige standpunkt at man må forstå den svært negative karakteriseringen av korsfarerne.¹¹⁷ Gibbon var på samme måte kritisk til kirken og dens rolle i historien. I *The decline and fall* får kristendommen skylden for at borgerlige dyder ble dempet til fordel for omhu for sjelens frelse.¹¹⁸ Han skriver i likhet med Hume om de geistliges grep om folket: «As the manners of the Christians were relaxed, their discipline of penance was enforced; and with the multiplication of sins, the remedies were multiplied».¹¹⁹ Som kritikk av kirkens utvikling til en mektig institusjon sammenligner han den primitive kirkens enkle syndsforlatelsesrite med biskopene og prestenes avhør av den syndige kriminelle.¹²⁰ Følgen av kirkens jerngrep om folket var at når korstoget ble annonsert strømmet folket til som sauer for å befris fra disse lenkene prestene selv hadde pålagt dem. Korsfarernes fanatisme kommer ikke bedre til uttrykk enn i Gibbons karakterisering av Eremitten Peter: «In this austere solitude, his body was emaciated, his fancy was inflamed; whatever he wished, he believed; whatever he believed, he saw in dreams and revelations.»¹²¹ Voltaires historiesyn har og grobunn i anti-kristendom. Som Hume og Gibbon var Voltaire en deist. Deismen til Voltaire gikk ut på å tjene en upersonlig gud gjennom å praktisere rettferd, toleranse og humanitet: Ekte gudstjeneste viste seg derfor i moralske handlinger, ikke i overtroiske riter.¹²² Kristendommens universelle natur og dogmatiske teologi har ifølge Voltaire inspirert geistlige ledere til den verste slags problemer.¹²³

¹¹³ Madden, *The Crusades*, s. 4.

¹¹⁴ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 80.

¹¹⁵ Hume, *The History of England*, s. 211

¹¹⁶ Hume, s. 212

¹¹⁷ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 81.

¹¹⁸ Melve, *Historie*, s. 105.

¹¹⁹ Gibbon, *Decline and Fall*, kap. LVIII.

¹²⁰ Gibbon, *Decline and Fall*, kap. LVIII, del 1.

¹²¹ Gibbon, *Decline and Fall*, kap. LVIII.

¹²² Arkush, «Voltaire on Judaism and Christianity», s. 227-228.

¹²³ Arkush, «Voltaire on Judaism and Christianity», s. 239.

Hume anså korstogene for å være «the most signal and most durable monument of human folly, that has yet appeared in any age or nation»¹²⁴. Voltaire skrev om korstogene at de var bortkastet, poengløs og drevet av pavens ønske om mer verdslig makt.¹²⁵ Gibbon tilegner korsfarerne disse motivene:

In the age of the crusades, the Christians, both of the East and West, were persuaded of their lawfulness and merit; their arguments are clouded by the perpetual abuse of Scripture and rhetoric; but they seem to insist on the right of natural and religious defence, their peculiar title to the Holy Land, and the impiety of their Pagan and Mahometan foes.¹²⁶

Når det gjelder materielle goder som motivasjon refererer man ofte til Gibbons påstand om at «the vulgar, both the great and small, were taught to believe every wonder, of lands flowing with milk and honey, of mines and treasures, of gold and diamonds, of palaces of marble and jasper, and of odoriferous groves of cinnamon and frankincense»¹²⁷. Rodney Stark, som har gjort seg kjent som en forsvarer av korstogene, angir Gibbon som kilde til den moderne fremstillingen av korsfarerne som plyndrere og imperialister.¹²⁸

Opplysningshistorikerne er opptatt av å få frem kulturmøtene mellom europeerne, grekerne og muslimene. Ettersom deres hovedanliggende var hvilke faktorer som driver frem og stagnerer en sivilisasjon blir disse møtene viktig. Et eksempel er Gibbons kommentar om at kulturmøtet var det eneste med korstoget som tjente Europa, og at Islam ikke ble særlig påvirket av et møte med europeerne.¹²⁹ Hume beskrev Saladin som «a prince of great generosity, bravery, and conduct»¹³⁰, og gir et bilde gjennomgående av en storartet leder styrt av fornuft og retningslinjer. I motsetning til korsfarerne som førte krig ut ifra en overtroisk overbevisning var Saladin en kriger med prinsipper og policy.¹³¹ Når det gjelder hvilken sivilisasjon som var overlegen er Hume tydelig: «The advantage indeed of science, moderation, humanity, was at that time entirely on the side of the Saracen»¹³². Voltaire var også opptatt av å løfte frem Saladin som en god mann, helt og filosof. Formålet med å hylle Saladin for sin tolerante,

¹²⁴ Hume, *The History of England*, s. 209.

¹²⁵ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 67.

¹²⁶ Gibbon, *Decline and Fall*, kap. LVIII, del 1.

¹²⁷ Gibbon, *Decline and Fall*, kap. LVIII, del 2.

¹²⁸ Stark, *God's Battalions*, s. 6.

¹²⁹ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 89.

¹³⁰ Hume, *The History of England*, s. 321

¹³¹ Hume, s. 345.

¹³² Hume, s. 345.

siviliserte og moderate herskerstil, er ifølge Tyerman å sette et eksempel for en opplyst moderne leder.¹³³

Jeg har nå vist at Voltaire, Hume og Gibbon var historikere av sin tid. Deres fordømmelse av korstogene som manifesteringen av religiøs fanatisme er tydelig. Opplysningstidens historikere var i et skille mellom eldre tradisjoner og nytt tankegods. Både Voltaire og Gibbon hevdet selv at en historiker måtte distansere seg fra fordommer,¹³⁴ samtidig som deres historieskrivning bærer tungt preg av moralisme hvor Gibbons *Rise and Fall* dreier seg rundt dikotomier som overtro/fornuft.¹³⁵ Videre ser man at Gibbons tilhører en tradisjon av ironi og sarkasme,¹³⁶ iblant annet hans karakterisering av eremitten Peter vist ovenfor. Kildematerialet spiller og en viktig rolle, ettersom opplysningshistorikere i stor grad gikk ut ifra trykket materiale, heller enn arkivmateriale. Gibbons syn var at jo eldre en kilde var, jo mer troverdig.¹³⁷

Denne type historieskrivning skiller seg betraktelig fra moderne historievitenskap. Dette kan vises spesielt i Riley-Smith og Constables bruk av diplom for å finne ut mer om motivasjonen til korsfarerne. Ellers har man brukt krøniker og historiske biografier som utgangspunkt for å si noe om hvem korsfarerne var. Resultatet taler for seg selv, hvor den seneste forskningen konkluderer med at religiøse motiver overgikk motiver som å skaffe seg land, rikdom og ære. Og ikke bare at religiøse motiver var størst, men at det er lite sannsynlig at korsfarerne trodde de kom til å bli rik, noe man kan konkludere med på grunn av den høye kostnaden bare for å delta.

2.3.2 Materialistiske tolkninger

Imperialisme og kolonisering er begrep som ofte brukes om korstog i moderne fremstillinger. For å finne røtter til denne oppfatningen må man gå videre fra opplysningstiden, over til nasjonalismen og imperialismens århundre. Her skjedde det en vending i hvordan korstogene ble forstått. Imperialister så direkte linjer mellom korstogene og deres egne ønsker om territorium overhavs. Man gikk fra en tid hvor korstogene ble utsatt for moralske dommer, til en tid der korstogene ble romantisk framstilt i litterære verk samt i et materialistisk lys.¹³⁸ Korstogene ble sett på som økonomisk pådriver og uttrykk for kolonisering.¹³⁹

¹³³ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 70-71.

¹³⁴ Melve, *Historie*, s. 93, 104.

¹³⁵ Melve, *Historie*, s. 105.

¹³⁶ Melve, *Historie*, s. 106.

¹³⁷ Melve, *Historie*, s. 106.

¹³⁸ Constable, *Crusaders and crusading in the twelfth century*, s. 13.

¹³⁹ Tyerman, *The Debate on the Crusades*, s. 5.

I tiden av europeisk ekspansjon østover vokste det frem et positivt syn på korstogene. Det fantes historikere på 1800-tallet som regnet korstogene som en berikelse for europeiske land.¹⁴⁰ I nasjonalismens tid ble myter om korstogene brukt i nasjonalidentitetsforming. Riley-Smith har i *The Crusades, Christianity and Islam* trukket linjer fra imperialismens korstogsretorikk til islamistisk propaganda om Vestens pågående korstog mot islam. Riley-Smith kaller fra denne trenden fra 1800-tallet for para-korstogsprosjekt og pseudokorstogs retorikk.¹⁴¹ Med det mener han at den nye «korstogsbevegelsen» anga seg for å være det samme som korstogene på 1000-tallet: «Pseudocrusading had no correspondence to the old reality, but borrowed its rethoric and imagery to describe ventures – particulary imperialist ones – that had nothng to do with the crusades»¹⁴². Når Napoleon III oppfordret soldatene hans som var på vei for å bistå maronittene, en kristen minoritet i Libanon, vakte han minnet om deres heroiske forfedre som hadde løftet Kristi banner før dem i det landet.¹⁴³ I 1920 skal den franske generalen Henri Gouraud ha sagt «Behold, Saladin, we have returned» da han ankom Damaskus.¹⁴⁴

Når man snakker om korstog og 1800-tallet kommer man ikke unna den romantiske forfatteren Walter Scott (1771-1832) som skrev en rekke korstogsromaner. Jeg skal nøye meg med å bruke gjengivelser av hans verk, fremfor å gå til kilden selv. Når det gjelder fremstillingen av korsfarerne har Scott lagt mye av grunnlaget for det man finner i dag. Scott var påvirket av opplysningstanken om en overlegen islamsk kultur og fremstiller korsfarerne i hans romaner som tilbakestående og uopplyst.¹⁴⁵ Korsfarerne var modige og glamorøse, men samtidig barnslige og forfengelige. Motivasjonen deres var grådighet og stolthet. Hans verk ble satt opp på teateret og oversatt til mange europeiske språk, og det er derfor grunn til å tro at denne fremstillingen nådde et bredt publikum.

Samtidig som Vesten adopterte den materialistiske fremstillingen av korstogene vokste det frem en forståelse av en kontinuitet mellom det første korstoget og den imperialistiske ekspansjonen inn i Midtøsten og Afrika blant muslimske intellektuelle.¹⁴⁶ Dette er en ny ide blant arabere, for det finnes ingen bevis for at muslimene har hengt seg opp i korstogene.¹⁴⁷ Med tanke på korstogenes gjentatte mislykkede forsøk etter det første korstog, har korstogene

¹⁴⁰ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 53.

¹⁴¹ Riley-Smith, s. 54.

¹⁴² Riley-Smith, s. 54.

¹⁴³ Riley-Smith, s. 59.

¹⁴⁴ Riley-Smith, s. 60.

¹⁴⁵ Riley-Smith, s. 65.

¹⁴⁶ Riley-Smith, s. 72.

¹⁴⁷ Riley-Smith, s. 71.

hatt en minimal plass i arabisk hukommelse. I deres øyne var de vinnerne, de hadde drevet de kristne ut av Levanten og gjennom Det osmanske riket hadde de erobret større områder i det kristne Europa enn europeerne hadde gjort noen hundre år tidligere.¹⁴⁸ Det er derfor lite sannsynlig at det finnes en delt muslimsk arv av bitre minner fra middelalderen ettersom de var vinnerne og virker å ha latt korstogsepisoden gli ut i glemsel. Det var som reaksjon på imperialistenes korstogsretorikk at det vokste frem en forståelse av at korstogene fortsatt pågikk. Arabiske nasjonalister tok denne retorikken bokstavelig og trodde at Vesten hadde begynt en ny runde korstog mot Midtøsten.¹⁴⁹ Når det gjelder Saladin, som i europeisk minne har blitt husket som en helt, har den islamske arven aldri ansett Saladin som en spesielt minneverdig figur. Saladin var kurder, og hans forhold til den religiøse overmakten har ført til at hans minne ble overskygget av hans etterfølger.¹⁵⁰ I 1898 besøkte keiser Wilhelm II Jerusalem kledd i det som best kan kalles pseudokorsfarerkostyme, etter dette spetakkelet dro han videre til Damaskus hvor han bæret Saladins grav og beordret en marmor kiste hvor inskripsjonen leste «Fra en stor keiser til en annen». Heretter ble Saladin hentet tilbake i islamsk bevissthet, men denne gangen i arabisert drakt som følger av den arabiske nasjonalismen som vokste frem under europeernes kolonisering av Midtøsten.¹⁵¹ Denne appropriasjonen av kurderen Saladin ser man og i filmen *Kingdom of Heaven* hvor Saladin ligner en araber mer enn en kurder, noe som kan forklares med at amerikanerne assosierer det å være arabisk med islam.¹⁵²

Ettersom imperialistisk ideologi mistet grepet om Europa, ble historiografien til korstogene endret. Etter andre verdenskrig gikk det en bølge av frigjøring fra kolonimakter gjennom verden. Nye nasjoner oppstod og de gamle imperiemaktene ble kastet ut. En ny tanke om nasjoners selvstendighet og autonomi fikk hegemoni. Imperialisme har blitt fordømt som en umoralsk episode i Vestlig historie, og siden korstogene har blitt assosiert med imperialisme har korstogene og blitt fordømt. På 1900-tallet adopterte liberale økonomi historikere den imperialistiske versjonen av korstogene og dermed ble korstogene tolket ut ifra økonomiske drivkrefter.¹⁵³ Man anså blant annet korstogene for å være vendepunktet for europeisk økonomi. Korstogene måtte følgelig være motivert av økonomiske grunner og passet godt inn som en del av koloniseringen.

¹⁴⁸ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 71.

¹⁴⁹ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 61.

¹⁵⁰ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 64.

¹⁵¹ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 72.

¹⁵² Anthony, "Here and There, Now and Then: Portrayals of the Third Crusade in Film».

¹⁵³ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 60-61.

Det som skjedde i moderne tid på 1900-tallet var at opplysningstidens fordømmelse av korstogene enda var fremtredende, men de romantiske imperialistene hadde i tillegg knyttet korstoget på 1000-tallet til deres egen aktivitet i Orienten og Afrika. Denne sammenføyingen av det første korstoget og imperialismen ble utført ved bruk av retoriske midler. Denne språkdrakten kaller Riley-Smith «psudocrusading» og «paracrusading». Dermed utgjorde arven fra opplysningstiden, Scott og materialistiske tolkninger den nye forståelsen av korstogene. Det er denne dobbeltsidige fremstillingen av imperialismen som fortsettelse av korstog som kan ha ført til at diskursen i dag fremdeles domineres av denne fremstillingen til tross for faghistorikerens stridige konsensus. Riley-Smith konkluderer hans gjennomgang av korstog, imperialisme og islam og dagens situasjon slik:

We cannot hope to understand the circumstances in which we find ourselves unless we are prepared to face up to fact that modern Western public opinion, Arab Nationalism, and Pan-Islamism all share perceptions of crusading that have more to do with nineteenth-century European imperialism than with actuality.¹⁵⁴

Thomas F. Madden sin kommentar til Riley-Smiths arbeid om imperialisme og korstog gir et klart bilde av klimaet:

In the Middle East, as in the West, we are left with the gaping chasm between myth and reality. Crusade historians sometimes try to yell across it but usually just talk to each other, while the leading churchmen, the scholars in other fields, and the general public hold to a caricature of the Crusades created by a pox of modern ideologies.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 79.

¹⁵⁵ Madden, «Inventing the Crusades».

3 Drøfting og konklusjon

Det har skjedd et stort paradigmeskifte fra middelalderens forherligelse av korstogene til vår tid hvor det religiøse ikke lengre har grep om menneskers sinn, og dermed gjør det vanskelig for vår tids mennesker å forstå hvilken kraft religionen hadde. I tillegg har tanken om at kolonisering og imperialisme er uttrykk for noe av det mest forkastelige moderne tid har produsert fått hegemoni etter at avkoloniseringsbølgen gikk gjennom Asia og Afrika etter den andre verdenskrig.

3.1 Motivasjon fremstilt hos faghistorikere og opplysningshistorikere

I første kapittel viste jeg hvordan faghistorikere forholder seg til motivasjonen for det første korstoget. De er i stor grad enig om at korsfarerne var religiøst motivert og at de så på korstoget som en botshandling med mål om å frigjøre Jerusalem fra fiendtlige hender. Som Riley-Smith har kommentert var det ideologiske grunner til at historikerne etter middelalderen tillia korsfarerne motiver som plyndring og land hunger.¹⁵⁶ For opplysningstenkerne som Gibbon, Hume og Voltaire var ideen om å tjene Gud gjennom hellig krig forkastelig, og det var lettere å forklare korstoget med mindre edle motiver. Denne forklaringen må nødvendigvis og gå på tvers av hva kildene sier fordi det ikke finnes kildegrunnlag for å si at korsfarerne var motivert av materielle goder. Man sitter derfor igjen med konklusjonen om at historikere har vært selektive i hvilke kilder de refererer til, og at de ikke har hatt et ønske om å fremstille korstoget som en del av en utviklet, sofistisert doktrine om militær pilegrimsferd. Når man driver historieforskning med et paradigme hvor alt tolkes materialistisk kommer man enten til å jobbe imot kildene eller motsi dem dersom det materialistiske verdenssynet ikke åpner opp for religiøse forklaringer. Norman Housley bemerker seg dette og mener at korstogene har et religiøst opphav, og dersom man ikke erkjenner dette jobber man motstrøms.¹⁵⁷ Ettersom kildegrunnlaget for hva korsfarerne selv tenkte er tynt har man i nyere tid søkt svar i diplom. Disse dokumentene viser overdragelse, lån og andre fordelinger av eiendom med en liten kommentar fra den gjeldende korsfareren. Disse dokumentene har underbygget argumentet om at korstogene primært var religiøse og at de som deltok forsto dem selv som pilegrimer som deltok i korstog som en botshandling for Gud. Selv om teorier om en overflod av de adelige sønnene som ikke var arvinger, håp om rikdom og ære og andre materielle teorier blir fremmet blant fremtredende historikere og populærkulturelle

¹⁵⁶ Riley-Smith, "The Crusading Movement and Historians", s. 7-8.

¹⁵⁷ Housley, *Contesting the crusades*, s. 29.

fremstillinger, er ikke dette en versjon av den historiske virkeligheten som kildene støtter. At noen kan ha hatt slike motiver for å delta er selvfølgelig mulig, noe man kan skjønne fra pave Urbans formaning: «Whoever for devotion alone, not to gain honour or money, goes to Jerusalem to liberate the Church of God can substitute this journey for all penance».¹⁵⁸ Hva korsfarerne gjorde på vei til Jerusalem har ikke vært tema for denne oppgaven, og selv om deres motivasjon for å delta kan ha vært å sone for sine synder, er det klart at korsfarerne stod for grusomheter og overgrep som man kan tenke er moralsk forkastelig. Korstoget var som munken Humbert av Romans påpekte en vei til himmelen for mennesker som kanskje ikke hadde nådd himmelen på noen annen måte.¹⁵⁹

3.2 Motivasjon i moderne fremstillinger

Det er vanskelig for moderne mennesker å begripe kjærligheten korsfarerne hadde for Jerusalem. At et geografisk sted skulle kunne fyre opp et helt kontinent til å forlate sine hjem for å kjempe for en abstrakt idé er fremmed for moderne mennesker. Men det man lærer av å lese korsfarernes egne beretninger og krøniker skrevet om det første korstoget er at Jerusalem som helligdom var langt ifra en abstrakt idé, men det virkeligste og mest konkrete som fantes. Korsfarerne var mennesker som anså relikvier som rikdom og disse samlet de på med en iherdig iver og dersom greinene er hellig, er hvert fall roten det. Mismatchen mellom middelalderens forståelse av verden og vår moderne forståelse kommer tydelig til uttrykk i filmen *Kingdom of Heaven* hvor hovedpersonen understreker at menneskene som bor i Jerusalem er viktigere enn steinene som utgjør byen. Ved dette viser filmen hvordan moderne mennesker har feilet i å forstå at mennesker i en annen tid kan ha tenkt annerledes enn dem selv. Det var nettopp for å stoppe skjenselen av Jerusalems steiner at korsfarerne deltok i en bevæpnet pilegrimsreise.

Det finnes og en anakronistisk antagelse i læreboka *Grunnbok i historie* om at det første korstoget i sin essens var politisk, og ikke religiøs. Korstogene blir sett på som en brikke i et større politisk spill hvor ledende aktører som Paven søker å utvide sin makt. Selv om dette kunne vært en grunn eller en sannsynlig forklaring på korstoget, er det ikke samsvarende med oppdatert forskning. Når man skal forklare årsaken til korstogene er det derfor spesielt at man

¹⁵⁸ Philips, *The Crusades 1095-1204*, s. 18.

¹⁵⁹ Riley-Smith, *The Crusades Christianity and Islam*, s. 79.

ikke tar seriøs de åpenbart religiøse motivene. At man tolker korstogene som en politisk maktkamp sier kanskje mer om ens egen tid enn om 1000-tallet.

At det første korstoget skulle være primært motivert av religiøs iver er og noe som blir nyansert. Jeg har funnet to mulige forklaringer for dette. Den første forklaringen henger sammen med tanken om en ren kristendom, og den andre henger sammen med et materialistisk verdenssyn. Armstrong og erkebiskopen av Canterbury har begge utsagn som understøtter den første forklaringen. Fordi ens eget syn på hva ren gudsyndyrkelse er ikke stemmer overens med det man finner i korstogsretorikken har man fordømt det til å være en forvridning av ekte kristendom. Dette kommer tydelig til uttrykk i erkebiskopens tale: «Most Christians would now say that the history of the Crusades (...) were serious betrayals of many of the central beliefs of Christian faith».¹⁶⁰

Dersom korstogene ikke var uttrykk for ekte kristen hengivelse, hva var de da? Her kommer den materialistiske tolkningen til hjelp. Det materialistiske tolkningen kommer hovedsakelig som jeg har vist fra opplysningstiden og intellektuelle som Gibbon, Hume og Voltaire.¹⁶¹ Disse opplysningstenkerne var selv deister, og avviste det man kan kalle organisert religion. Gibbons påstand om at korsfarerne ble lovet et land som flyter med melk og honning, gull, diamanter og marmorpalass har blitt trodd frem til vår tid. At korsfarerne var motivert av rikdom og berømmelse har blitt godtatt kanskje fordi det gir bedre gjenklang i vår egen verdensforståelse enn at de var religiøst motivert. I lærebøkene blir religiøse årsaker nevnt, men de følges alltid opp med materielle grunner.¹⁶² I læreboka *Alle tiders historie* gjenproduseres teorier om rikdom og berømmelse samt at unge sønner måtte søke lykken annensteds til tross for at konsensusen blant historikere i dag forteller oss at det ikke stemmer. Denne faghistoriske konklusjonen kommer i tillegg fra oppdatert kildemateriale, hvor man har kommet frem til at deltagelsen i korstoget ville kostet en familie så dyrt at det virker konterintuitivt å sende sine sønner mot Jerusalem dersom målet er at de skal bygge sin egen rikdom.

Noen poeng som har forsvunnet ut av offentlig minne er at for det første fantes det en reell trussel fra det muslimske øst på 1000-tallet. Det er lett å gå i en historiedeterministisk felle hvor man antar at det som skjedde var bestemt av noen historiske lover. Derfor er det viktig å løsrive seg fra «fasiten» og forsøke å se situasjonen gjennom øynene på dem som var der.

¹⁶⁰ Se under seksjon 2.1.2

¹⁶¹ Se under seksjon 2.3

¹⁶² Se under seksjon 2.2

Dette er selvfølgelig en umulighet, men det går an ved å studere kildene som forteller om handlinger og utsagn fra denne tiden for å gjøre opp et bilde av hvordan datidens mennesker forsto sin situasjon. Jeg har vist til brev utsendt fra den gresk-kristne bysantiske keiseren som sto i en veldig reell posisjon av å ha mistet halve riket sitt og som fryktet den ytterlige ekspansjonen av muslimske imperium. At Vesten skulle selv være sentrum for enorme imperium noen hundre år senere var det ingen som kunne forutsi. Jeg har ikke vist til apokalyptiske motiver eller forståelser hos korsfarerne, selv om det kan fortelle noe om hvordan de forsto verdensutviklingen, men det er klart at dypt religiøse mennesker ville tolket en slik trussel om å bli erobret som et tegn på at de siste tider var kommet. Da korstoget ble proklamert hadde det allerede vært drevet *Reconquista*, kristne forsvarskriger mot det muslimske Iberia. Et poeng er at middelalderen er kjennetegnet av imperium som ekspanderer og som går under. Dersom et landområde ikke var forberedt på å forsvare sin eksistens ville noen se sin mulighet.

For det andre at det ikke var en selvfølge at det første korstoget skulle lykkes, men enda viktigere, at alle korstog etter det første korstoget kan sies å være mislykket. Jerusalem ble ikke vunnet tilbake da for eksempel Rikard Løvehjerte satte kursen østover. Ei heller hadde de følgende korstogene mot Jerusalem oppnådd sine mål. Det første korstoget seiret, men muslimene vant tilbake Jerusalem innen kort tid, og som vist ble dette ikke særlig minnet i islamsk historie. Overordnet kan man derfor si at de som seiret etter det første korstoget var den muslimske Østen. Samtidig har korstogene aldri blitt gitt slipp på av Vesten, og dommen over dem har variert ettersom tidsånden har skiftet. Fascinasjonen over religiøs krigføring har ført til både forherligelse og fordømmelse over de som utstedte korstogene.

3.3 Korstoget som imperialism

I opplysningstiden kom noen av de mest innflytelsesrike tenkerne med knusende dommer over korstogene. Denne fordømmelsen har fortsatt inn i vår tid, men 1800-tallets imperialister gjorde det ikke noe bedre. Ved å oppvekke korstogsretorikk, uten at retorikken hadde røtter i virkeligheten, ble korstogene koblet til koloniseringen og imperialismen. For imperialistene var erobringen av Jerusalem i 1099 et uttrykk for den samme verdensdominans som Vesten viste utover 1800-tallet.¹⁶³ Blant annet keiseren av Tyskland tok i bruk korstogsretorikk og videreførte ideen om at korstoget ikke var ferdig ennå. Denne retorikken ble tatt seriøst av

¹⁶³ Se under seksjon 2.3.2

muslimene og dermed fikk man en forestilling om at korstogene og imperialistisk ekspansjon var to sider av samme sak. At korstogene skulle ha noe som helst med imperialismen å gjøre krever at korstogene og var et forsøk på vestlig ekspansjon inn i Levanten, men dersom dette skal stemme må man overse historiske fakta. Korstogene blir og fremstilt som begynnelsen på fiendtlighet mellom kristne og muslimer og får skylden for moderne konflikter i Midtøsten. Som Riley-Smith har vist, finnes det ingen bevis for at muslimske intellektuelle har båret en bitterhet over korstogene i flere hundre år, før de til slutt fikk nok på 1900-tallet. Det virker derfor som om man har laget en forestilling om sammenheng som passer ens verdensbilde og verdenssyn mer enn at det stemmer overens med historisk virkelighet. De samme tropene blir gjenprodusert av forskjellige grupperinger for forskjellige formål. Men det som er felles for dem er at de bygger på en fremstilling som i seg selv ikke stemmer overens med historisk forskning.

Til tross for diskrepans mellom faghistorikere og de mer populære fremstillingene i medier, politiske diskurser og amatørhistoriske verk, fortsetter denne myten om korstog som uttrykk for imperialisme videre. Forestillingen har ikke røtter i historieforskningen. For det første er det anakronistisk å tilskrive 1000-tallets mennesker en ideologi som først ble formulert på 1800-tallet. For det andre er det ahistorisk ettersom det ikke finnes noen tegn i kildematerialet, verken i brev, krøniker eller diplom som tyder på at korsfarerne dro til Jerusalem for å etablere kolonier de skulle drive handel fra, eller at de skulle erobre land fra underlegne raser. Dette er begrep og konsept som middelalderens mennesker ikke kjente til, men som vår tid har kjennskap til. De fleste korsfarerne vendte hjem igjen etter at målet var nådd i Jerusalem.

Som beskrevet i innledningen fungerer korstogene som et speil for hvordan Vesten ser seg selv. For 1800-tallets romantikere og imperialister var korstoget et uttrykk for deres overlegenhet og dominans, mens for imperiekritikerne og de som fordømte Vestlig dominans var korstoget uttrykk for religiøs fanatisme og en forkastelig ideologi, imperialisme. Man står dermed igjen med en forestilling om korstogene som er mer formet av moderne ideologier enn av historievitenskapen.

3.4 Konklusjon

Etter en gjennomgang av primærkilder og et utvalg av faghistorikere har jeg etablert formålet med korstogene som gjenerobringen av Jerusalem med mål om å frigjøre dens befolkning fra

seldsjukkene, å bistå det bysantiske riket i kampen mot tyrkisk erobring og at dette felttoget besto av religiøst drevne menn og kvinner. Pavens brev, hans tale ved Clermont og andre beretninger om proklamasjonen og forkynnelsen av korstoget peker i en retning, og det er at denne ferden var en botsferd og at de som reiste ble oppfordret til å gjøre det av hensyn til sin frelse og til deres trosbrødre i Østen. I løpet av århundrene etter at korstogene opphørte ble det tegnet et annet bilde av korstogene enn det som dominerte i middelalderen. Der korstogene før ble sett på som forsvarskriger og uttrykk for Guds vilje, ble korstogene nå tegnet opp som dårskap og et uttrykk for religiøs fanatisme av opplysningshistorikere som forsøkte å sverte kirken med sine fremstillinger og retoriske grep. Like etter endret perspektivet seg da romantikken og imperialismens gullalder vokste frem. For imperialistene ble korstogene brukt for å legitimere Vestlig dominans og overlegenhet. Til tross for total mangel på likheter ble korstoget i 1096 likestilt med den såkalte rettmessige ekspansjonen av Vestlige stater.

Tidsånden endret seg utover 1900-tallet og en ny tid av avkolonisering og imperiekritikk videreførte imperialistenes forestilling om korstogene som begynnelsen på en aggressiv utvidelsespolitikk fra Vestens side. Samtidig mistet kirken mer og mer innflytelse over folks verdensbilde i tillegg til at opplysningstidens religionskritikk samstemte med den nye tidsånden. Etter 11. september 2001 har korstogene blitt koblet til jihadisme. Med hensikt å finne grobunnen for islamsk hat mot Vesten har man identifisert korstogene som roten. Verdensbildet til europeere på 2000-tallet har tillatt at man misbruker historien for å forstå sin egen fortid. Korstogene inngår bare i en rekke overgrep fra Vestlig side, og dermed har man kjøpt en forklaring som ikke stemmer overens med virkeligheten. Den politiske diskursen er så dominert av denne forestillingen av korstoget som uttrykk for fanatisme, religiøs intoleranse, kolonisering og islamofobi at man befinner seg i en tid hvor kirkens øverste ledere fordømmer dens fortid, hvor politiske aktører beklager for sitt lands deltagelse i korstog og hvor filmer og populærlitteratur lager fremstillinger som er historieløse.

Jeg har ved noen anledninger trukket inn historieundervisningen i skolen, hvor historiebevissthet er en av de viktigste elementene i undervisningen. Som kommende historielærer blir det å trene elever i historiebruk og å gjenkjenne ulike fremstillinger av historiske hendelser en viktig del av jobben. Ved å ta med prinsipper fra dette eksemplet, korstog, har jeg grunnlag for å drive undervisning hvor enkle prinsipper blir formidlet. Med det mener jeg evner til å stille spørsmål ved historiske hendelser, som for eksempel om det er en anakronistisk antagelse og om det stemmer overens med primærkilder, som gjør at en ikke

godtar de fremstillingene en blir møtt med. I en tid hvor historie blir brukt og misbrukt er det svært relevant for elevene å evne å lære seg å skjelne mellom de to.

4 Litteratur

- Allen, S.J. 2017. *An Introduction to the Crusades*. Ontario: University of Toronto Press.
- Allen, S.J., og Emilie Amt, . 2014. *The Crusades: A reader*. North York, Ont: University of Toronto press.
- Andresen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, og Svein Atle Skålevåg. 2017. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Anthony, Steven. 2015. «Here and There: Portrayals of the Third Crusade in Film and How their Inaccuracies Encompass Contemporary Movements.» *History in the Making*. Vol. 8. nr. 11. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/history-in-the-making/vol8/iss1/11/>.
- Arkush, Allan. 1993. «Voltaire on Judaism and Christianity.» *AJS Review*. Vol. 18. nr. 2. 223-243.
- Armstrong, Karen. 1991. *Holy war : the Crusades and their impact on today's world*. New York: Doubleday.
- . 2001. *Holy War: The Crusades and Their Impact on Today's World*. Anchor Books.
- Auffarth, Christoph. 2006. «Middle Ages.» I *The Brill Dictionary of Religion*, av Kocku von Stuckrad, 1220-1223. Leiden: Brill Academic Publishers.
- August, C. Krey. 1921. *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*. Princeton.
- Baldwin, Marshall W. 1969. *A History of the Crusades : 1 : The first hundred years*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Brundage, James A. 1962. *Crusades: A Documentary History*. Milwaukee.
- Comnena, Anna. 1928. *The Alexiad*. Oversatt av Elizabeth A. Dawes. London: Routledge Kegan Paul.
- Conn, David. 2023. «The British kings and queens who supported and profited from slavery.» *The Guardian* . 6 April. Funnet April 22, 2023. <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/apr/06/the-british-kings-and-queens-who-supported-and-profited-from-slavery>.
- Constable, Giles. 2008. *Crusaders and Crusading in the Twelfth Century*. Farnham, UK: Ashgate Publishing Limited.

- Cooperman, Alan. 2005. «During his long reign.» *Washington Post*. 3 April. Funnet Mars 10, 2023. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2005/04/03/during-his-long-reign-pope-jo/23573ac6-eeb7-4b77-9529-1b1d77ef4c86/>.
- Eliassen, Jørgen, Ola Engelién, Tore Linné Eriksen, Egil Ertresvaag, Ole Kristian Grimnes, Synnøve Veinan Hellerud, Lene Skovholt, Knut Sprauten, Herdis Wiig, og Andreas Øhren. 2011. *Tidslinjer 1+2*. Aschehoug.
- Faust, Hege, Siv Falang Gravem, Håkon Korsvold, Steingrímur Njálsson, og Siri Ødegård. 2021. *Grunnbok i historie*. Aschehoug Undervisning.
- Florén, Anders, Henrik Ågren, og Susanna Erlandsson. 2018. *Historiska Undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssät*. Lund: Studentlitteratur.
- France, John. 2005. *The Crusades and The Expansion of Catholic Christendom 1000-1714*. New York: Routledge.
- . 1999. *Western Warfare in the Age of the Crusades 1000-1300*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Fulcher of Chartres. 1969. *History of the Expedition to Jerusalem*. Oversatt av Sister Frances Rita Ryan. Nashville: University of Tennessee Press.
- Gibbon, Edward. 2008. *The Project Gutenberg eBook of The History Of The Decline And Fall Of The Roman Empire, by Edward Gibbon*. 7 Juni. Funnet April 22, 2023. <https://www.gutenberg.org/files/25717/25717-h/25717-h.htm>.
- Heum, Trond, Kåre Dahl Martinsen, Tommy Moum, og Ola Teige. 2020. *Alle tiders historie: Fra de eldste tider til våre dager VG2-VG3*. Cappelen Damm.
- Housley, Norman. 2006. *Contesting the crusades*. Malden, Mass: Blackwell.
- Hume, David. 1762. *The History of England: From the Invasion of Julius Caesar to the Revolution of 1688, Vol 1*. London: A. Millar.
- Jordanova, Ludmilla. 2021. *History in Practice*. London: Bloomsbury Academic.
- Kvande, Lise, og Nils Naastad. 2013. *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lund, Erik. 2016. *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Madden, Thomas F. 2006. «Inventing the Crusades.» *First Things*. Juni. Funnet Mars 25, 2023. <https://www.firstthings.com/article/2009/06/inventing-the-crusades>.
- . 2005. «Onward PC Soldiers.» *National review*. 27 Mai. Funnet Februar 23, 2023. <https://www.nationalreview.com/2005/05/onward-pc-soldiers-thomas-f-madden/>.
- . 2002. *The Crusades: The Essential Readings*. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.
- Melve, Leidulf. 2010. *Historie: Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo: Dreyers Forlag.
- Meyer, Jørgen Christian, og Geir Atle Ersland. 2003. *Historie.vgs: verden og Norge før 1850*. Gyldendal undervisning.
- Moen, Kristian. 1975. *Verdenshistorien fram til 1500*. Aschehoug.
- Olsen, Ted. 2000. «Wheaton College Crusaders No More.» *Christianity Today*. 26 April. Funnet Mars 12, 2023. <https://www.christianitytoday.com/ct/2000/aprilweb-only/32.0c.html>.
- Phillips, Jonathan. 2014. *The Crusades, 1095-1204*. Routledge.
- Riley-Smith, Jonathan. 2008. *The crusades, Christianity, and Islam*. New York: Columbia University Press.
- . 2009. *The first crusade and the idea of crusading*. London: Continuum .
- . 2002. *The Oxford History of the Crusades*. Redigert av Jonathan Riley Smith. New York: Oxford University Press.
- Roff, Peter. 2001. «Commentary: A bum rap for Clinton.» *UPI*. 9 November. Funnet Mars 15, 2023. https://www.upi.com/Top_News/2001/11/09/Commentary-A-bum-rap-for-Clinton/23871005334407/.
- Runciman, Steven. 1951. *A History of The Crusades: 1 : The first crusade and the foundation of the kingdom of Jerusalem*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1955. *A History of The Crusades: 3 : The kingdom of Acre and the Later Crusades*. Cambridge: Cambridge University Press.
2005. *Kingdom of Heaven*. Regissert av Ridley Scott.
- Sharrock, David. 1999. «Crusade arrives in Holy City to say sorry.» *The Guardian*. 28 June. Funnet October 17, 2022. <https://www.theguardian.com/world/1999/jun/28/islam>.
- Stark, Rodney. 2009. *God's Battalions*. New York: HarperCollins.

—. 2011. *The Triumph of Christianity*. New York: HarperCollins.

Tyerman, Christopher. 2011. *The debate on the crusades*. Manchester: Manchester University Press.

Williams, Dr Rowan. 2005. «What is Christianity.» *Dr Rowan Williams 104th Archbishop of Canterbury*. 23 November. Funnet Mars 7, 2023.

<http://rowanwilliams.archbishopofcanterbury.org/articles.php/1087/what-is-christianity.html>.

